

---

Jarkko Tontti ja Kaisa Mäkelä  
(toim.)

# Filosofien oikeus II

*Julkaisuvaliokunta*

Raimo Lahti, puheenjohtaja

Markku Helin

Mika Hemmo

Risto Nuolimaa

Lea Purhonen, sihteeri

*Tilausosoite*

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 603 567, f. (09) 604 668

s-posti: [sly@lakimies.org](mailto:sly@lakimies.org)

[www.lakimies.org](http://www.lakimies.org)

Kannen kuva: La Justice, B 5 rés., Bd II, fol. 20.

(julkaistu Bibliothèque Nationale luvalla)

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© 2001 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISBN 951-855-189-8

Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2001

# Sisällys

|                                                                                                        |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Esipuhe .....                                                                                          | 7   |
| 1 Martin Heidegger – oleminen ja oikeus .....                                                          | 9   |
| <i>Ari Hirvonen</i>                                                                                    |     |
| 2 Oikeuden fenomenologia Adolf Reinachin mukaan .....                                                  | 71  |
| <i>Juha Pöyhönen</i>                                                                                   |     |
| 3 Carl Schmitt: päätöksestä <i>nomokseen</i> .....                                                     | 89  |
| <i>Mika Ojakangas</i>                                                                                  |     |
| 4 H. L. A. Hart oikeusfilosofina .....                                                                 | 131 |
| <i>Raimo Siltala</i>                                                                                   |     |
| 5 Hannah Arendt ja oikeuden poliittinen perusta .....                                                  | 147 |
| <i>Susanna Snell</i>                                                                                   |     |
| 6 Rakkaus ja panttivankeus<br>Emmanuel Levinas oikeudenmukaisuuden perustasta .....                    | 161 |
| <i>Marke Europaeus</i>                                                                                 |     |
| 7 John Rawls ja yhteiskunnallinen<br>oikeudenmukaisuus reiluna pelinä .....                            | 183 |
| <i>Sirkku Hellsten</i>                                                                                 |     |
| 8 Martha Nussbaum – hyvän elämän filosofi .....                                                        | 205 |
| <i>Marjaana Kopperi</i>                                                                                |     |
| 9 Hans-Georg Gadamer – oikeus, traditio ja tulkinta .....                                              | 219 |
| <i>Jarkko Tontti</i>                                                                                   |     |
| 10 Paul Ricœur ja oikeuden kehät .....                                                                 | 239 |
| <i>Jussi Kotkavirta</i>                                                                                |     |
| 11 Michel Foucault ja tuottavan vallan järjestys .....                                                 | 257 |
| <i>Markku Koivusalo</i>                                                                                |     |
| 12 Ronald Dworkin .....                                                                                | 295 |
| <i>Eerik Lagerspetz</i>                                                                                |     |
| 13 Laki käytännöllisen järjen instituutiona<br>Uudet aristoteelikot ja ”uusi luonnonoikeuskoulu” ..... | 315 |
| <i>Juha-Pekka Rentto</i>                                                                               |     |
| 14 Jürgen Habermas – oikeuden kommunikatiivinen rationaalisuus .....                                   | 339 |
| <i>Kaarlo Tuori</i>                                                                                    |     |
| 15 Gianni Vattimo – filosofinen perustelu postmodernille oikeudelle? ...                               | 361 |
| <i>Jussi Vähämäki</i>                                                                                  |     |
| 16 Derrida ja oikeus .....                                                                             | 393 |
| <i>Jari Kauppinen</i>                                                                                  |     |
| Kirjoittajat .....                                                                                     | 415 |

### 3 Carl Schmitt: päätöksestä *nomokseen*

#### Schmittin elämä ja ura

Ei liene liioittelua sanoa, että Carl Schmitt oli Hans Kelsenin ohella yksi viime vuosisadan vaikuttavimmista saksalaisista valtiosääntö- ja kansainvälisen oikeuden teoreetikoista. Schmitt syntyi Plettenburgissa Westfalenissa 1888 melko vähävaraiseen katoliseen perheeseen. Hän kuoli samassa kaupungissa 96-vuotiaana. Niinpä hän ehti kokea niin Saksan keisarikunnan kukoistuksen kuin Weimarin tasavallan nousun ja tuhon, natsismin sekä liittotasavallan perustamisen ja vakiintumisen. Niin ikään hän ehti näkemään kaksi maailmansotaa, Saksan vallankumouksen, kylmän sodan ja Berliinin muurin rakentamisen. Kirjoittamisen hän oli aloittanut jo 1910-luvulla eikä hän lakannut kirjoittamasta vasta kuin 90-vuoden iässä, jolloin hän julkaisi viimeisen artikkelinsa. Hänen tuotantonsa, joka käsittää yli kaksikymmentä monografiaa ja suuren määrän artikkeleita sekä niistä koottuja kokoelmia, huippukausi sijoittuu kuitenkin ensimmäisen maailmansodan ja 1950-luvun alkuvuosien väliin. Hänen tärkeimpiin teoksiinsa luetaan yleensä diktatuurin historiaa ja teoriaa käsittelevä *Die Diktatur* (1921), suvereniteetin ongelmaa pohtiva *Poliittinen teologia* (1922), parlamentarismin kriisiä tutkiva *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus* (1923), Weimarin valtiosääntöä tulkitseva varhaiskauden pääteos *Verfassungslehre* (1928), vahvaa presidentiaalista järjestelmää puolustava *Der Hüter der Verfassung* (1931), kansallissosialismin oikeusperusteita tarkasteleva *Staat, Bewegung, Volk* (1933), poliittisen käsitettä hahmotteleva ja Schmittin teoksista kenties kuuluisin *Der Begriff des Politischen* (1928/1932), Hobbes-tulkinta *Der Leviathan* (1938), kansainvälisen oikeuden historiaa ja *nomosin* filosofiaa käsittelevä myöhäiskauden pääteos *Der Nomos der Erde* (1950), partisaanin historiaa tarkasteleva *Theorie des Partisanen* (1963) sekä kolme artikkelikokoelmaa, jotka sisältävät monia

monografioissa käsittelemättömiä tärkeitä teemoja.<sup>1</sup> Lisäksi on mainittava Schmittin sivilisaatiokriittiset teokset *Theodor Däublers 'Nordlicht'* (1916), *Politische Romantik* (1919), *Römischer Katholizismus und Politische Form* (1923) sekä *Hamlet oder Hekuba* (1956), joista ensimmäinen käsittelee Däublerin runoutta, toinen romantiikan epäpoliittisuutta, kolmas – ja sivumennen sanoen Schmittin teoksista yksi hienoimmista – roomalaiskatolisen representatiivisuuden ja teknis-taloudellisen elämänmuodon vastakohtaa ja neljäs tragedian ja leikin/näytelmän (*Spiel*) yhteismitattomuutta.

Schmitt opiskeli oikeustiedettä Berliinissä, Münchenissä – muun muassa Max Weberin johdolla – ja Strasbourgissa, josta hän valmistui oikeustieteen kandidaatiksi 1910. Akateemiselle uralle oikeuttava habilitaatiotyö valmistui 1914. Selkävaivojen takia hän ei osallistunut I maailmansotaan vaan toimi sotilashallituksen palveluksessa osallistuen lähinnä rauhanliikkeen ja vasemmistososialistien valvontaan liittyvissä työtehtävissä. Schmittin luonteesta kertoo kenties se, että hänen ensimmäinen avioliittonsa kariutui kun kävi ilmi, että hänen vaimonsa, serbialainen Pawla Dorotic, oli valehdellut aristokraattisen syntyperänsä. Yrittäessään erota vaimostaan Schmitt vankasta katolilaisuudestaan huolimatta ajautui riitaan katolisen kirkon kanssa. Kun kirkko sitten vastasi kieltävästi hänen päätökseensä mennä uudelleen naimisiin, Schmitt toteutti suunnitelmansa siitä huolimatta, että hän oli tietoinen tätä elettä seuraavasta väistämättömästä eks-kommunikaatiosta.

Schmittin vieraantuminen aiemmin arvostamastaan katolisesta kirkosta ja erityisesti sen kyvystä todelliseen representaatioon oli epäilemättä aitoa. (Vuonna 1928 julkaistun *Verfassungslehren* jälkeen hän ei enää puhunut representaatiosta, jota hän vielä tuossa teoksessa piti – identiteetin ohella – jokaisen poliittisen muodon olemassaolon edellytyksenä.) Varsinkin natsikaudellaan Schmitt teki selvän pesäeron kirkkoon ja siitä huolimatta, että hänen katolinen taustansa tulee vähintäänkin metaforien tasolla hänen kulttuurikriittisistä kirjoituksistaan selkeästi esille, ei hänen teologisiin äänenpainoihin tule mielestäni kiinnittää liikaa huomiota. Se, että Schmitt sanoi kaikkien modernien valtio-opillisten käsitteiden olevan sekularisointuneita teologisia käsitteitä, ei suinkaan tee hänestä teologia. Pikemminkin se vain osoittaa hänen tarkkanäköisyytensä laadun. Poliittinen teologia, josta

<sup>1</sup> *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939* (1940), *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954. Materialien zu einer Verfassungslehre* (1958), *Staat, Grossraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969* (1995).

Schmitt puhuu, ei merkitse poliittisten käsitteiden pyhittämistä vaan viittaa käsiterakenteelliseen samankaltaisuuteen teologisten ja poliittisten käsitejärjestelmien välillä.<sup>2</sup> On totta, että viime aikoina erityisesti Saksassa on alettu korostaa Schmittin ajattelun perimmäistä teologisuutta, mutta siitä huolimatta, että tällä tulkintaperspektiivillä on omat ansionsa, se pikemminkin peittää kuin paljastaa hänen poliittisen ja oikeusteoriaansa todellisen luonteen.

Weimarin tasavallan aikana Schmitt opetti Münchenissä, Bonnissa ja vuodesta 1928 lähtien vasemmistoliberaalin valtio-oppineen Moritz Julius Bonnin johtamassa Berliinin kauppakorkeakoulussa, jossa hän sai hoitaakseen Hugo Preussin valtiosääntöoikeuden professuurin. Viimein vuonna 1932 hänet valittiin Hans Kelsenin myötävaikutuksella Kölnin yliopiston professoriksi. Puoluepoliittisesti Schmitt oli lähellä Katolista keskustapuoluetta ja hänen yleisintellektuaalisten näkemystensä takia Schmitt yhdistettiin usein sellaisiin konservatiivivallankumouksellisiin kuten Möller van den Bruck ja Ernst Jünger. Hänen poliittisen arvonnousunsa mahdollisti ensisijassa kuitenkin hänen uusi tuttavuuutensa valtakunnan valtiovarainministeriön valtiosihteerin Johannes Popitzin ja Hindenburgin uskotun, kenraali Kurt von Schleicherin kanssa. Vuoden 1932 lopussa Schmitt kaavaili Schleicherin sekä muutamien muiden kenraalien kanssa salaliittoa, jonka tarkoituksena oli perustaa autoritaarinen valtio ilman natseja. Hitlerin valtaantulon jälkeen he molemmat kuitenkin liittyivät lähes välittömästi Kansallissosialistiseen puolueeseen ja Schmittistä tuli paitsi arvostetun Berliinin yliopiston valtiosääntöoikeuden professori myös muun muassa merkittävimmän oikeustieteellisen julkaisun *Deutsche Juristen-Zeitungin* päätoimittaja. Schmittin poliittinen tähdenlento oli kuitenkin melko lyhyt ja sen lopun alkua oli näkyvissä jo ”pitkien puukkojen yönä” 1934, jolloin kenraali Schleicher kohtasi loppunsa. Ystävän kuolema ei kuitenkaan saanut Schmittiä asettumaan natsihallintoa vastaan vaan hän päinvastoin pyrki juridisesti oikeuttamaan Hitlerin suorittaman puhdistuksen. Myöhemmin hän selitti asiaa viitaten henkilökohtaisen tilanteensa epävarmuuteen ja jopa kuolemanvaaraan, mutta vielä tuolloin hän otsikoi kannanottonsa: ”Johtaja suojelee lakia”. Lopulta toinenkin hänen uusista ystävistään, Popitz, joka natsikaudella ehti toimia muun muassa Preussin valtiovarainministerinä, tuomittiin kuolemaan epäiltyinä osallisuudesta Hitlerin murhayritykseen 1945.

<sup>2</sup> Ks. Schmitt, Carl: *Poliittinen teologia. Neljä lukua suvereenisuusopista*. Suomentanut Tapani Hietaniemi. Tutkijaliitto 1997 (1922), s. 82–99.

Schmitt sen sijaan säästy, muttei niinkään siksi, että hänen näkemyksensä olisivat mukailleet paremmin Hitlerin ajatuksia saksalaisen rodun ylemmyydestä ja elintilan välttämättömyydestä vaan ennemminkin siksi, että hänen merkityksensä oli lopulta melko marginaalinen ja lähinnä intellektuaalinen. Tämäkin merkitys väheni siinä vaiheessa, kun natsit eivät enää tarvinneet konservatiivien tukea valtakirjalleen. Sitä paitsi Schmittin natsi-ideologian puhtautta epäilevät tahot alkoivat jo melko varhain esittää syytöksiä häntä vastaan, mikä lopulta johti professuuria lukuun ottamatta hänen erottamiseensa kaikista luottamustoimistaan. Syynä tähän kritiikkiin oli muun muassa Schmittin katolilaisuus ja valtiokeskeisyys, jonka nähtiin olevan liikettä (*Bewegung*) korostavalle natsi-ideologialle vieraan hegeliläisyyden vaikutusta. Toisaalta häntä syytettiin kyvyttömyydestä ajatella rodullisin termein. Samalla haluttiin tuoda esille hänen aiemmat yhteytensä juutalaisiin intellektuelleihin sekä hänen natsien valtakirjaksi vastaan 1930-luvun alussa esittämät kriittiset huomautuksensa. Niihin lukeutui muun muassa hänen vakiintunut kantansa, jonka mukaan valtiosääntö ei voi suhtautua neutraalisti omaan olemassaolonsa, minkä takia valtiosääntöä julkisesti vastustaville puolueille ei pidä myöntää samoja valtaantäpääsyn mahdollisuuksia kuin valtiosääntöä kunnioittaville puolueille. Kansallissosialistisesta työväenpuolueesta häntä ei kuitenkaan erotettu ja hän oli arvostettu professori koko natsihallinnon ajan. Sodan jälkeen liittoutuneet syyttivät häntä vuorostaan Saksan laajentumispolitiikan suunnittelusta viitaten Schmittin 1930-luvun lopulla hahmottelemaan *Grossraum*-teoriaan. Tuon teorian mukaan maa (*Erde*) tulee – valtiollisuuden aikakauden (1500–1900) jälkeen – jakautumaan jälleen muutamii nykyisiä valtioita suurempiin alueisiin omine etupiireineen ja ydinalueineen. Epäilemättä Liittoutuneet olettivat, että Schmittille Saksan valtakunta olisi tuollainen ydinalue, kun taas Itä-Eurooppa olisi sen etupiiri vähän samaan tapaan kuin latinalainen Amerikka oli Monroe-doktriinin kautta Yhdysvaltain etupiiri ja suuri osa tuolloista (1939) Kaukoitää Japanin etupiiriä. Kun kuulusteluissa ei kuitenkaan käynyt ilmi, että Hitlerin hallinto olisi eksplisiittisesti käyttänyt Schmittin ajattelua laajentumispyrkimysten teoreettisena oikeutuksena – Schmitt sitä paitsi halusi ehdottomasti erottaa oman *Grossraum*-teoriansa Hitlerin *Lebensraum*-ideologiasta – hänet jätettiin tuomitsematta. Mitään virkaa tai virallista asemaa hän ei Saksan liittotasavallassa kuitenkaan enää koskaan nauttinut ja tämän vuoksi hän vetäytyi maatilalleen kirjoittamaan.

Toisaalta vaikka Schmittillä ei enää sodan jälkeen ollutkaan mitään viral-

lista asemaa, voidaan puhua kokonaisesta saksalaisesta Schmitt-koulukunnasta. Yleensä siihen on luettu joukko konservatiivisia juristeja, muun muassa Ernst Forsthoff, Werner Weber sekä Ernst Wolfgang Böckenförde. Oikeustieteen lisäksi Schmittillä on ollut huomattava vaikutus myös valtio-opin ja kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Ranskassa Schmittin vaikutus näkyy Raymond Aronin ja erityisesti Julien Freundin töissä. Yhdysvaltoihin hänen ajattelunsa siirtyi ennen muuta Hans Morgenthaun välityksellä. Varsinkin maailmanlaajuinen Schmitt-boomi on kuitenkin alkanut vasta parin viime vuosikymmenen aikana, jolloin hänet on nostettu politiikan teorian klassikon asemaan. Osasyynä tähän renessanssiin saattaa olla se voimakas kritiikki, jolla älymystö toisen maailmansodan jälkeen hyökkäsi Schmittiä vastaan pitäen näin hänet keskustelun keskiössä. Eikä tuo renessanssi ole ollut vain konservatismiin renessanssia, sillä esimerkiksi Italiassa ja osin myös Yhdysvalloissa nimenomaan vasemmisto löysi Schmittin tuotannosta mahdollisuuden ajatella poliittista ei-valtiollisin termein. Renessanssin nykyisestä mittavuudesta kertoo sekin, että kolmen viime vuoden aikana Yhdysvalloissa yksinomaan Schmittin tuotantoa kommentoivia teoksia on julkaistu enemmän kuin koko tätä edeltävänä aikana yhteensä.<sup>3</sup>

<sup>3</sup> Mittavasta Schmitt-kirjallisuudesta mainittakoon vain muutama teemallisesti kattavimmista eli Quaritsch, Helmut (toim.): *Complexio Oppositorum*. Duncker & Humblot 1986, Dyzenhaus, David (toim.): *Law as Politics*. Duke University Press 1998, Mouffe, Chantal (toim.): *The Challenge of Carl Schmitt*. Verso 1999, McCormick, John P.: *Carl Schmitt's Critique of Liberalism*. Cambridge 1997, ja erityisesti Galli, Carlo: *Genealogia della politica*. Mulino 1997, joka filosofisesti on näistä kaikkein kiinnostavin. Vielä voidaan mainita muutama ”vaihtoehtoiseen” systemaattiseen kokonaisnäkemykseen pyrkivä teos eli teologista tulkintaa yrittävä Meier, Heinrich: *Die Lehre Carl Schmitts*. J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung 1994, myös englanniksi, esoteerista tulkintaa edustava Meuter, Günther: *Der Katechon*. Duncker & Humblot 1996, bibliografiseen tulkintaan pyrkivä Bendersky, Joseph W.: *Carl Schmitt*. Princeton University Press 1983, sekä oma käsitesosiologinen tulkintayritykseni *A Philosophy of Concrete Life. Carl Schmitt and Political Thought of Late Modernity* (tulossa). Suomeksi Schmittiltä on julkaistu ainoastaan yksi teos *Poliittinen teologia*. Suomentanut Tapani Hietaniemi. Tutkijaliitto 1997. Suomenkielisistä Schmitt-kirjoituksista mainittakoon Tuori, Kaarlo: Carl Schmitt ja vastavallankumouksen teoria, sekä Koivusalo, Markku ja Ojakangas, Mika: Carl Schmitt poliittisen ajattelijana, jotka molemmat on julkaistu edellä mainitussa teoksessa. Muita suomenkielisiä artikkeleita ovat muun muassa Minkkinen, Panu: Carl Schmittin maailmanvalloitus. *Tiede & edistys* 1/1997, Ojakangas, Mika: Liberalismi, demokratia ja totaalin valtio. Carl Schmitt identiteetin ja representaation välissä. *Tiede & edistys* 2/1999, Ojakangas, Mika: Suvereeni ja rahvas. Carl Schmitt kohtaa Michel Foucault'n. Teoksessa Parvikko, Palonen & Eräsaari (toim.): *Poliittikka pois paikoiltaan*. Valtio-opin julkaisuja 73. Jyväskylän yliopisto 1998, sekä Ojakangas, Mika: Sota poliittisen ehtona: Carl Schmittin *pluriversum*. *Kosmopolis* 3/1997.

## Desisionismista konkreettiseen järjestykseen

”Luonnonoikeuden uni on lopussa”, kirjoitti yksi 1800-luvun suurimmista saksalaisista juristeista, B. Windschein 1854. Hän ei suinkaan tarkoittanut, että luonnonoikeus olisi heräämässä unestaan vaan päinvastoin, että koko luonnonoikeusajattelu oli pelkkää toiveunta. Ajatus ei tuolloin ollut enää kovinkaan kummallinen. Pikemminkin se oli ilmaus yhä yleisemmäksi tulevasta ajattelutavasta, jonka mukaan oikeusfilosofian oikeus on korvattava oikeustieteen positiivisella oikeudella. Ja mitä pidemmälle vuosisataa ehdittiin, sitä selvemmin tästä ajattelutavasta – oikeuspositivismista – tuli oikeustieteen yleinen doktriini ja metodi. Sitä selvemmin luonnonoikeus oli pelkkä ”rikkaruoho, joka armotta on revittävä juurinen maasta”, niin kuin Karl Bergbohm asian vuosisadan lopulla ilmaisi.

Yleisesti ottaen tämä on se oikeushistoriallinen konteksti, joka pitkälle määrittää Schmittin tuotantoa. Schmitt näki tehtäväkseen hahmottaa vaihtoehtoa hallitsevalle – hänen mukaansa nihilistiselle – oikeuspositivismin doktriinille ja metodille. Hän ei kuitenkaan halunnut palata perinteiseen luonnonoikeusajatteluun, jonka ajan hän niin ikään uskoi olevan lopussa, vaan kehitteli niin sanotun desisionistisen doktriinin ja metodin, jossa oli määrättyjä oikeuspositivismin piirteitä, mutta joka normien tutkimisen sijaan kiinnitti huomiota oikeuden alkuperään. Sitä hän ei löytänyt ihmisluonnosta eikä edes parlamentista – ei edes Weimarin tasavallan aikana – vaan oikeuden *toimeenpanijasta* ja tarkemmin sanoen tuomarin tai valtiosuvereenin päätöksestä. Päätös on Schmittille positiivinen, sillä se on aina pakosti konkreettinen, mutta toisaalta se luonnonoikeuden tavoin on transsendentti, kun sitä tarkastellaan suhteessa normiin ja voimassa olevaan normijärjestykseen. Tuomitessaan tuomari ei konemaisesti sovello lakia (*Gesetz*) vaan samalla luo oikeutta (*Recht*) (”positiivisen oikeuden tulee tietää, että laki konkretisoidaan vain tuomiossa, ei normissa”<sup>4</sup>) sekä vielä vahvemmin, kun suvereeni päättää, päätös koskee joka kerta koko oikeusjärjestystä: ”Suvereeni päätös on absoluuttinen alku eikä alku (myös *arkhen* merkityksessä) ole mikään muu kuin suvereeni päätös.”<sup>5</sup> Suvereeni päätös on kaiken oikeuden konkreettinen, mutta silti voimassa olevalle oikeusjärjestykselle ulkoinen alkuteko, *Ur-Akte*.

<sup>4</sup> Schmitt, Carl: *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen*. Helleray Hegner 1917, s. 79.

<sup>5</sup> Schmitt, Carl: *Über die Drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens*. Duncker & Humblot 1993 (1934), s. 23–24.

Schmittin desisionismin myötä sekä lainkäyttäjän että sen edellytysten luojaan *persoonaa*, tuomarin ja suvereenin tyyppi, nousee väistämättä keskeiseen asemaan, jopa keskeisempään kuin laki itse. Ei ole yhdentekevää, kuka päättää – eikä Schmitt näin sanoessaan nähdäkseni viittaa aina pelkästään muodolliseen kompetenssiin. Etenkin hänen kirjoituksensa vuosilta 1933–1936 osoittavat, että kyse oli määrätulle – saksalaiselle – elämänmuodolle perustuvasta kompetenssista, jota ”lajivihollinen” (*Artfremde*) voi korkeintaan imitoida, jopa täydellisesti, mutta ei koskaan omaksua. Näin luonnonoikeuden metaposiitivisuus saa antaa tilaa oikeuden eräänlaiselle elämäntapasosiologiselle ulko-oikeudelliselle alkuperälle: ”Saksan valtakunnassa kaikki riippuu tuomariemme ja virkailijoidemme suvusta ja tyylistä.”<sup>6</sup> Näin kaikesta oikeudesta tulee Schmittille aina määrätyn kansan oikeutta, mikä samalla tarkoittaa, että kansa elämäntapoineen ei suinkaan ole ulko-oikeudellinen elementti vaan kuuluu samassa mielessä oikeuteen kuin Jumala uskontoon.

On kuitenkin sanottu, että Schmittin natsikauden työt olisi erotettava hänen aiemmista ja myöhemmistä töistään, jotka nekin poikkeavat monessa suhteessa ratkaisevasti toisistaan. Tämä pitääkin jossain määrin paikkansa, sikäli kuin Schmittin tuotannosta voidaan todella löytää ainakin kaksi melko selkeää siirtymää. Toinen ja varsin ilmeinen siirtymä on aiheenmukainen, toinen taas vähän ongelmallisempi ja ennen muuta lähestymistapaan liittyvä. Ensin – aina noin vuoteen 1936 asti – Schmittin tutkimusten kohteena oli lähinnä valtiosääntöoikeus ja valtiollisen järjestyksen poliittinen perusta. Tämän jälkeen hänen kirjoituksensa käsittelivät yhä useammin kansainvälisen oikeuden ja maailmanpolitiikan aiheita. Yleensä ajatellaan, että Schmitt siirtyi pois sisäpoliittisista aiheista niiden yleisen arkaluontoisuuden ja hänen kohdallaan suoranaisten vaarallisuuden takia – on sanottu, että SS tarkkaili Schmittin toimintaa, julkaisuja, postia ja ystäviä vuosina 1936–1937. Toisaalta on muistettava, että aiheenvaihdos tapahtui juuri siinä vaiheessa, kun poliittisen elämän painopiste Saksassa liikkui kohti kansainvälisiä areenoja Hitlerin *Lebensraum*-ideologian muuttuessa yhä selkeämmin natsi-Saksan konkreettiseksi ekspansiopolitiikaksi.

Tätä aiheenvaihdosta edelsi kuitenkin lähestymistavallinen muutos. Schmittin varhaistuotantoa voidaan kutsua desisionistiseksi ja lopulta jopa desisionistiseksi formalismiksi. Kyse on desisionismista sen takia, että voi-

<sup>6</sup> Schmitt, Carl: *Staat, Bewegung, Volk. Die Dreigliederung der politischen Einheit*. Hanseatische Verlagsanstalt 1933, s. 61–62.

massaolevan oikeusnormin sijaan tarkastelun keskiössä on tuon normin edellytyksenä oleva poliittinen päätös. Toisaalta kyse on formalismista, sikäli kuin Schmitt erottaa päätöksenteon sisällön radikaalisti päätöksenteon aktista itsestään tämä aktin saadessa itsenäisen oikeudellisen arvon. Käänteen jälkeen, joka voidaan paikantaa suurin piirtein vuoteen 1933, päätös itsenäisenä menettää arvonsa. Kyse ei kuitenkaan ole hyppäyksestä normativismiin tai paluusta oikeudenmukaisuuskysymysten filosofiseen tarkasteluun vaan oikeuden kokonaisvaltaisuuden – oikeus samastuu järjestykseen – ja historiallisen jatkuvuuden korostamisesta. (Tosin tämä myöhäiskausikin voidaan jakaa oikeuden kansallista ja sen yleiseurooppalaista alkuperää, ennen muuta roomalaisen oikeuden perinnettä korostavaan vaiheeseen. Tässä suhteessa katkos voidaan paikantaa, kuinka ollakaan, Stalingradin taistelun aikoihin!) Jos desisionistista formalismia voidaan pitää konservatiivin radikaalina vastauksena nykyajan nihilismiin – oikeustieteessä tämä nihilismi Schmittin mukaan ilmeni juuri normativismissa, joka hylätessään luonnonoikeuden ja tukeutuessaan positiiviseen normiin ei yritäkään etsiä legitimitietin uutta perustaa vaan samastaa legaliteetin legitimitettiin – niin *nomosin* ja konkreettisen järjestyksen ajattelua voidaan pitää jo perinteisempänä konservatismina, tosin sillä varauksella, että tähänkin ajatteluun sisältyy vielä yksi radikaali desisionistinen elementti, nimittäin *valtaamisen* ennakoimaton akti.

Näitä mielenmuutoksia on selitetty muun muassa Schmittin opportunistiin taipuvaisen persoonallisuuden avulla, mutta nähdäkseni kyse on pikemminkin hänen oikeisto-konservatiivisesta maailmankatsomuksestaan yhdistettynä määrättyyn välitöntä poliittista todellisuutta koskevaan juridiseen suhtautumistapaan. Schmittin mukaan oikeustieteen tulee nimittäin sopeutua mihin tahansa tilanteeseen, joka ”mahdollistaa auktoriteetin tunnustamisen”.<sup>7</sup> Sillä siitä huolimatta, että kysymys päätöksentekijän persoonasta nousee Schmittillä keskeiseen asemaan, viime kädessä olennaisinta ei kuitenkaan ole se, kuka on auktoriteetti vaan se, että *on* auktoriteetti. Schmitt onkin johdonmukaisesti aina vallan puolella ja mitä vahvempi valta on tarjolla eli mitä lujemman turvallisuuden ja järjestyksen se näyttää kykenevän tarjoamaan, sitä enemmän tuo valta – joka ei ole hyvää eikä pahaa vaan neutraalia – on hänen mieleensä. Sillä vain valta voi suojella ihmistä ihmiseltä, joka pohjimmiltaan on aina ”’vaarallinen’ ja dynaami-

<sup>7</sup> Schmitt, Carl: *Römischer Katholizismus und Politische Form*. Klett-Cotta 1984(1923), s. 50.

nen olento”.<sup>8</sup> Ja vain valtaa ihminen suostuu tottelemaan, sillä kaiken vallan legitimitettiin perustuu sen tarjoaman turvallisuuden varaan: ”Inhimillisesti katsoen suojelemisen ja tottelemisen suhde on ainoa selitys vallan olemassaololle.”<sup>9</sup> Eikä Schmittin johdonmukaisuus suinkaan tähän loppunut vaan päinvastoin on syytä olettaa, että hänen opportunistinsa – oikeustieteen sopeutuminen mihin tahansa tilanteeseen – koskee vain periaatteiden soveltamistapoja, ei periaatteita itseään.

## Yhteiskunta-automaatti vastaan poliittinen olemassaolo

Schmittille luonnonoikeuden loppu ja oikeuspositivismin nousu oli ilmausta laajemmasta länsimaisesta kehitystendenssistä, jonka linjat hänen opettajansa Max Weber oli vuosisadan vaihteessa hahmottanut. Weberille kyse oli ”lumouksen haihtumisesta” sekä asiallisuuden ja ennakoivan rationaalisuuden synnystä ja lopulta ylivoimaisesta voitosta. Schmitt löytää tuolle tendenssille oman metaforansa: ”Kone alkaa toimia itsestään.”<sup>10</sup> Tässä metaforassa kiteytyy kaikki se, mikä Schmittin mukaan tekee modernista maailmasta ongelman. Schmittin koko tuotanto voidaan nähdä pyrkimyksenä tämän ongelman ratkaisemiseen. Kysymys ei tietenkään ole kaikkialla hänen tuotannossaan läsnä, mutta toisaalta hän näyttää löytävän sen lähes kaikkialla todellisuudesta. Hän löytää sen positivistisesta oikeustieteestä ja liberaalin porvarillisen oikeusvaltion oikeudellisesta elämästä, joka pyrkii syrjäyttämään persoonan ja persoonallisen päätöksenteon juridiikkaan liittymättöminä kysymyksinä tehden esimerkiksi tuomarista vain normin mekaanisen toimeenpanijan ja valtiosäännön perustassa olevasta kansasta ja sen konkreettisesta tahdosta valtiosääntölakeihin sisällytettävän käsitteen. Schmitt löytää tuon koneen valtiosta, joka nykymuodossaan eli liberaalina hallintovaltiona muistuttaa enemmän teknistä byrokraattista konetta kuin suvereenia poliittisen monopolin omaavaa representatiivista instanssia. Niin ikään hän löytää itsestään toimivan koneen parlamentista, joka kansakunnan julkisen kokonaisuuden representaation sijaan edustaa mekaanisesti vain

<sup>8</sup> Schmitt, Carl: *Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien*. Duncker & Humblot 1979 (1932), s. 61.

<sup>9</sup> Schmitt, Carl: *Gespräch über die Macht und den Zugang zum Machthaber*. Akademie Verlag 1994 (1954), s. 14.

<sup>10</sup> Schmitt 1997 (1922), s. 95.

yksityisistä ihmisistä koostuvan äänestäjäkunnan moninaisia intressejä ja joka ratkaisevien päätösten sijaan turvautuu loputtomaan keskusteluun. Lopulta koko maailma alkaa näyttää Schmittistä itsestään toimivalta koneelta, sikäli kuin tällä ”teknisyyden aikakaudella” kaikista ratkaisevista poliittisista ongelmista tulee yhä enemmän vain organisatoris-teknisiä tai taloudellis-sosiaalisia kysymyksiä.

Itsestään toimivan koneen ongelma onkin Schmittille ennen muuta inhimillisen olemassaolon alkuperäisen poliittisen luonteen kieltämisen ongelma: ”Mikään ei ole nykyaikaisempaa kuin hyökkäys poliittista vastaan.”<sup>11</sup> Puolustaessaan persoonaa yksioikoisen normin hallinnan sijaan, aitoa representaatiota materiaalistien intressien ajamisen sijaan tai päätöstä loputtoman keskustelun sijaan Schmitt puolustaa sitä, mitä hän kutsuu poliittiseksi. Sillä ei kuitenkaan ole mitään tekemistä esimerkiksi puoluepolitiikoinnin kanssa, sillä Schmittin poliittinen viittaa inhimillisen olemassaolon *intensiteetin* asteeseen eli siihen, missä määrin kansa kykenee luomaan itselleen pelkkää luonnollista olemassaoloa korkeamman ja ylevemmän poliittisen olemassaolon, jota viime kädessä määrittää ”valmius kuolla ja ujoitelematta tappaa vihollisia”.<sup>12</sup> Schmittin kuuluisa poliittisen määritelmä, *ystävän ja vihollisen antiteesi*,<sup>13</sup> onkin itse asiassa vain formaali esitys tästä eksistentiaalisesta lähtökohdasta: poliittinen alkaa siellä, missä ollaan valmiita uhraamaan henkiä.

Schmittin liberaalin porvarillisen oikeusvaltion kritiikki voidaan ymmärtää nimenomaan tästä poliittisen näkökulmasta. Porvarillisen oikeusvaltion perusta on Schmittin mukaan ristiriitainen sikäli kuin se julistaa yksilölle luovuttamattomia perusoikeuksia ja tekee vallanjaosta korkeimman periaatteen, vaikka ihailemansa Thomas Hobbesin tavoin hänelle jakamaton valtiovalta – suvereeni – on kaikkien oikeuksien ainoa lähde. Schmittin mukaan valtiosääntö ei voi perustua luovuttamattomiin perusoikeuksiin eikä vallanjakoon, sillä sekä perusoikeuksien että vallanjaon tarkoituksena on vain rajoittaa tai kontrolloida valtaa, mutta ei suinkaan perustaa eli konstituoida sitä. Ne takaavat ”porvarillisen vapauden”, mikä Schmittin sanastossa tarkoittaa vapautta jättäytyä epäpoliittisen elämän riskittömälle alueelle, mutta vapaus ei hänen mukaansa konstituoimista ja tarkemmin sanoen kansan poliittista

<sup>11</sup> Schmitt 1997(1922), s. 113.

<sup>12</sup> Schmitt 1979(1932), s. 46.

<sup>13</sup> Ks. Schmitt 1979(1932), s. 26–28.

*statusta* eli valtiota, joka takaa näiden vapauksien toteutumisen. Perusoikeuksien sijaan Schmitt puhuu mieluummin instituutiotakeista, joiden olemassaolo rajoittuu valtion sisään ja jotka eivät perustu periaatteelliseen rajoittamattoman vapauden alueen ideaan vaan juridisesti tunnustettuun instituutioon, joka sellaisenaan on aina suhteutettu ja rajoitettu, määrättyjä tehtäviä ja päämääriä palveleva kokonaisuus.<sup>14</sup>

Liberaalin porvarillisen oikeusvaltion ristiriitaisuus ei Schmittille ole kuitenkaan niin suuri rikos kuin se, että sen myötä katoaa pelkkää luonnollista – yksityistä – olemassaoloa korkeampi ja ylevämpi olemassaolo, jonka puolesta ollaan valmiita uhraamaan henkiä. Se uhkaa johtaa siihen, mitä Friedrich Nietzsche kutsui viimeisen ihmisen aikakaudeksi. Inhimillisellä olemassaololla ei ole enää mitään pelkkää vegetatiivista elämää korkeampaa päämäärää tai tarkoitusta.<sup>15</sup> Schmittin ajattelua ei kuitenkaan tule palauttaa hänen sivilisaatiohistorialliseen ahdistukseensa, vaikka esimerkiksi suvereenin ja jopa diktatuurin olennaisuuden korostaminen oletetulla ”Jumalan kuoleman” – yhteiskuntajärjestyksen transsendentin legitimaatio-perustan katoamisen – aikakaudella viittaa haluun pystyttää uusia jumalia. Schmittille tuo uusi jumala oli epäilemättä kansakunta, jonka kohottamista myytin asteelle hän piti Benito Mussolinin suurena ansiona.

## Suvereeni päättää poikkeustilasta

”Jumalan kuolemaa” konkreettisempi syy, miksi Carl Schmitt siirtyy 1920-luvun alussa pohtimaan diktatuurin ja suvereenin kysymyksiä, kytkeytyy Saksan sekasortoiseen tilanteeseen ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Schmittille sekasorto on jotakin sellaista, jota ei voida oikeusnormein säätellä, sillä oikeusnormien voimassaolo edellyttää normaaleja elämänolosuhteita. ”Ei ole olemassa normia, jota voitaisiin soveltaa kaaokseen.”<sup>16</sup> Siksi ensin on tuotettava normaalitila. Tuo tuottaminen tai sekasorron ehkäiseminen ei kuitenkaan käy päinsä vain paljaan väkivaltakoneiston avulla, sillä niin kuin Schmitt korostaa, väkivaltakoneistoa ei voi legitimoida

<sup>14</sup> Ks. Schmitt, Carl: *Verfassungslehre*. Duncker & Humblot 1993(1928), s. 157–182.

<sup>15</sup> Ks. Schmitt, Carl: *Politische Romantik*. Duncker & Humblot 1982(1919), s. 22. Nietzscheä Schmitt ei kuitenkaan pitänyt vain aikakauden olemuksen paljastavana filosofisena profeettana vaan myös sen surkeana uhrina.

<sup>16</sup> Schmitt 1997(1922), s. 87–88.

väkivaltakoneistolla: ”Yksikään poliittinen järjestelmä ei voi säilyä edes sukupolven ajan pelkällä vallanpitotekniikalla.”<sup>17</sup> Siksi sekasorron ehkäisemiselle on oltava olemassa juridinen muoto, sillä juridisuus jo sinällään Schmitten mukaan sisältää teknistä rationaalisuutta korkeamman rationaalisuuden – ja *Poliittisessa teologiassa* (1922) hän löytää tuon juridisen muodon *poikkeustilan* (*Ausnahmezustand*) käsitteestä.

Schmittille poikkeustila on juridinen käsite, sillä siitä huolimatta, että siitä päättäminen merkitsee perustuslain viraltapanaa kokonaisuudessaan, jää tuo päätös kuitenkin juridisuuden puitteisiin.<sup>18</sup> Oikeusjärjestyksen käsite sisältää kaksi perusosaa – normin ja päätöksen – ja poikkeustila on se, joka paljastaa jälkimmäisen sen absoluutteisessa puhtautessaan. Päätös poikkeustilasta ei kuitenkaan ole vain juridinen muotoelementti normatiivisen muotoelementin ohessa vaan itse asiassa koko oikeusjärjestyksen *konstituiva* muoto. Juuri tämä perustava toteamus on Schmitten desisionistisen oikeusteorian peruskivi. Hänen mukaansa poikkeustilassa päättävä suvereeni paljastaa ”auktoriteetin olemuksen kirkkaimmillaan”<sup>19</sup> – ja sikäli kuin vain ja ainoastaan auktoriteetti tekee lain,<sup>20</sup> poikkeustila paljastaa oikeuden alkuperäisen *ei-normatiivisen* luonteen. Oikeus ei Schmitten mukaan suinkaan väisty vaan vain normi ja normin väistyessä – poikkeustilassa – paljastuu oikeuden todellinen luonne. Poikkeustila paljastaa, että päätös on oikeus. Näin Schmitt ylittää oikeuspositivismille ja etenkin sen normativistisen tulkinnan huippuunsa vieneelle Hans Kelsenille niin olennaisen jaon olemisen (*Sein*) ja pitämisen (*Sollen*) välillä. Kun Kelsen korostaa, että oikeus kuuluu pitämisen alueelle, Schmitt sanoo, että oikeus on olemisen asia. Oikeutta ei ole se, miten pitää olla vaan se, mitä päätös päättää. Päätös on ja pitää, niin kuin asia Schmitten paradoksaalisia muotoiluja mukaillen voitaisiin esittää.

Koska Schmitt kehittää omaa desisionismiaan suurelta osin nimenomaan suhteessa Kelsenin normativismiin, on sanottava muutama sana Kel-

<sup>17</sup> Schmitt 1984(1923), s. 28.

<sup>18</sup> ”Tässä oikeusjärjestyksen käsitteen kaksi perusosaa asettuvat vastakkain ja osoittavat käsitteellisen itsenäisyytensä. Niin kuin normaalitapauksessa päätöksenteon itsenäinen osuus voidaan pienentää minimiinsä, niin poikkeustilanteessa normi tuhotaan. Siitä huolimatta poikkeustapaus voi tulla juridisen tiedostuksen kohteeksi, koska molemmat ainesosat, sekä normi että päätöksenteko, jäävät juridisuuden puitteisiin.” Schmitt 1997(1922), s. 57.

<sup>19</sup> Schmitt 1997(1922), s. 58.

<sup>20</sup> Hobbesin lause *auctoritas, non veritas facit legem* oli Schmitten lempisitaatteja.

senistä. Lyhyesti esitettynä Kelsenin pyrkimyksenä oli luoda puhdas oikeusoppi, joka samastaa oikeusjärjestyksen voimassaolevaan normijärjestelmään. Kelsenille valtiokaan ei ole muuta kuin tämä normatiivinen oikeusjärjestys eikä se tarvitse mitään ulko-oikeudellista tai sosiologista perustaa, kuten kansaa tai suvereenia joka ”täytyy radikaalisti syrjäyttää”.<sup>21</sup> Kelsenin mukaan oikeusjärjestyksen perustassa on transsendentaali perusnormi (*Grundnorm*). Koko normijärjestelmä voidaan johtaa loogisesti tästä perusnormista käsin. Kaikenlainen personifikaatio johtaa hänen mukaansa vain turhaan antropomorfismiin. Aivan kuten vasta paenteismi, joka samasti Jumalan maailmaan, raivasi tien todelliseen tieteeseen luonnosta, samoin tieto, että ”valtio on oikeusjärjestys”, mahdollistaa Kelsenin mukaan todellisen oikeustieteen.<sup>22</sup> Vasta kun tämä ymmärretään, voi oikeusjärjestyksestä tulla puhdas – ennen kaikkea poliittisesta puhdistettu – ja aukoton, yhtenäinen.

Schmitt ei ymmärrä tällaista puhetta. Hänen mukaansa Kelsen ei käsittä, ettei normi – ei edes perusnormi – voi päättää omasta pätevydestään. Normin pätevydestä voi päättää vain persoona ja koko normijärjestelmän suhteen tuo persoona on suvereeni. Yksikään normijärjestelmä ei kannattele itse itseään vaan edellyttää suvereenin, joka ilmaisee, onko tuo järjestys voimassa vaiko ei: ”Yksikään normi, oli se ylempi tai alempi, ei tulkitse eikä hallitse, ei suojele eikä puolusta itseään. Yksikään normatiivinen pätevyys ei tee itsestään pätevää” eikä valtiollisessa elämässä Schmittin mukaan olekaan kyse normien hierarkiasta vaan aina ihmisten ja instanssien hierarkiasta,<sup>23</sup> jonka perustaan Schmitt asettaa suvereenin hahmon. Hän ei kuitenkaan aseta sitä perinteiselle Bodinin määrittämälle ja juridisten käsitteiden dogmihistorian lähes sellaisenaan toistamalle suvereenin vakaalle paikalle, jonka mukaan ”suvereenisuus on valtion jakamatonta ja pysyvää valtaa”.<sup>24</sup> Schmittin mukaan edes sillä yleisellä hokemalla, jonka mukaan suvereenisuus on kaikkein korkeinta hallitsijanvaltaa, jota ei voida johtaa mistään, ei sellaisenaan ole käytännöllistä eikä liiemmin edes teoreettista

<sup>21</sup> Kelsen, Hans: *Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrecht*. J.C.B. Mohr 1920, s. 330.

<sup>22</sup> Kelsen, Hans: *Puhdas oikeusoppi*. Suomentanut Olli Nikkola. WSOY 1980(1950), s. 333–334.

<sup>23</sup> Schmitt, Carl: *Legalität und Legitimität* (1932). Teoksessa *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954. Materialien zu einer Verfassungslehre*. Duncker & Humblot 1958, s. 311.

<sup>24</sup> Jean Bodin, *Les six livres de la République*. Livre Premier. Fayard 1985(1576), s. 179.

merkitystä. Sillä poliittisessa todellisuudessa ei esiinny lainkaan vastustamattomalla varmuudella toimivaa korkeinta valtaa. Sen sijaan sillä on merkitystä, kenellä tuo hallitsijanvalta on konkreettisesti poikkeustilaa koskevassa päätöksentekotilanteessa.<sup>25</sup>

Schmittille suvereeni onkin se, joka päättää poikkeustilassa. Koska poikkeustilaa ei kuitenkaan voida etukäteen määritellä, sikäli kuin sen luonteeseen kuuluu ennustamattomuus ja yllätyksellisyys (siitä ”ei voida ilmoittaa subsumoitavan selkeästi”, ”se karkaa yleiseltä määrittelyisyydeltä”<sup>26</sup>), suvereeni on samalla välttämättä se, joka päättää poikkeustilasta.<sup>27</sup> Kun suvereeni päättää siitä, vallitseeko poikkeustila, on edelleen selvää, että hän niin ikään päättää normaalitilasta eli siitä, ”vallitseeko normaali tilanne todella”. Näin ollen, Schmitt päättelee, viime kädessä ”jokainen järjestys perustuu päätöksentekoon”.<sup>28</sup> Suvereeni on se, jolla on tämän ”viimekätisen päätöksen monopoli”, järjestyksen monopoli.

Weimarin tasavallan konkreettiseen tilanteeseen sovellettuna Schmittin desisionismi merkitsi ennen muuta valtakunnanpresidentin aseman korostamista parlamentin kustannuksella. Perustelun sille, että valtakunnanpresidentti asettuu poikkeustilasta päättävänä suvereenina, Schmitt löytää Weimarin valtiosäännön 48. artiklasta, jonka mukaan suoralla kansanvaalilla valitulla presidentillä on oikeus ryhtyä ”tarvittaviin toimenpiteisiin” suojellakseen ”julkista järjestystä ja rauhaa” perusoikeuksien viraltapanon ja armeijan väliintulon avulla. Etenkin 1930-luvun alun kriittisessä poliittisessa tilanteessa, jonka Schmitt – vaikka näkikin kansallissosialismiin sisältyvän vaaran – tulkitsi ennen muuta kommunismin ja sosialismin uhan tilanteena, hän vetosi lakkaamatta näihin presidentin oikeuksiin korostaen samalla hätätilaa koskevien päätösten plebisitääristä legitimaatioperustaa. Presidentin persoonallinen päätöksenteko oli näin ikään kuin kansan itsensä välittömiä

<sup>25</sup> Schmittin mukaan Bodinillekaan suvereenisuus ei ole vain jakamatonta ja pysyvää valtaa, sillä kirjansa *De la République* kymmenennessä luvussa – suvereenisuuden todellisista merkeistä kirjoittaessaan – hän liittää suvereenisuuden ennen kaikkea kuninkaan poikkeustilavaltuuteen eli valtuuteen voimassa olevan lain kumoamiseen. Schmitt väittää, että Bodin itse asiassa johtaa suvereenisuuden kaikki muut tunnusmerkit tästä tunnusmerkistä. Tähän tunnusmerkkiin vetoaa yhtä lailla Schmitt itse.

<sup>26</sup> Schmitt 1997(1922), s. 50 ja 57.

<sup>27</sup> Itse asiassa lause, ”Souverän ist wer über den Ausnahmestand entscheidet”, jolla *Poliittinen teologia* alkaa, voidaan tulkita kummallakin tavalla.

<sup>28</sup> Schmitt 1997(1922), s. 54 ja 58. Suvereeni ”tuottaa normaalitilan”. Schmitt, Carl: *Staatsethik und pluralistischer Staat* (1930). Teoksessa *Positionen und Begriff im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot 1988(1940), s. 137.

päätöksiä ilman parlamentin välittävää tehtävää: ”Presidentin persoonassa yksinkertainen oikeustieteellinen totuus rikkoo kaikki normatiiviset fiktiot ja hämäryydet.” Presidentin päätös tuhoaa parlamentaarisen lainsäädäntövaltion teknisen legaalisuusjärjestelmän, mutta vain palauttaakseen legitimitä ”turvallisuuden ja järjestyksen”.<sup>29</sup> Suvereeni päättää poikkeustilassa, mutta vain ”tuottaakseen normaalitilan”.<sup>30</sup>

## Desisionistinen momentti

Oikeusajattelun filosofisen arvon määrittäminen edellyttää sen irrottamista välittömistä poliittisista tavoitteista eikä tämä Schmittinkään ajattelun osalta ole mahdotonta, vaikka hän lakkaamatta korostaakin poliittisten käsitteiden poleemista luonnetta. Personalismin osalta Schmitt asettuu pitkään filosofiseen traditioon, jonka Platon aloittaa asettaessaan *Valtiomiehessään* vastakkain omavaltaisen ja sivistymättömän lain, joka ei salli kysymyksiä silloinkaan kun ”ilmenee jotain uutta” ja viisaan kuninkaan, joka tuomitsee oikeudenmukaisesti tapauksen mukaan.<sup>31</sup> Vain persoona kykenee päättämään viisaasti, laki toistaa yhtä ja samaa. Toisaalta, vaikka tällainen vahva vastakkainasettelu voidaan löytää Schmittiltä,<sup>32</sup> on hänen desisionismiaan kuitenkin mahdollista tulkinta myös vähemmän personalistisella tavalla, jossa oikeuden psykologia korvataan oikeuden *tapautumisen* filosofialla. Tämän näkökulman lähtökohtana on Schmittin toteamus, että päätöksellä ei ole perustaa. Poikkeustilasta päättävä päätös tulee *ei-mistään* (*aus einem Nichts*).<sup>33</sup> Niinpä johdonmukaisesti ajatellen päätös *luo* – sikäli kuin se lopulta edeltää kaikkia instansseja – suvereenin suvereenina. Päätös luo oikeut-

<sup>29</sup> Schmitt 1958(1932), s. 321.

<sup>30</sup> Schmitt 1988 (1930), s. 137.

<sup>31</sup> Platon: *Valtiomies*. Teoksessa Platon. Teokset 5. Otava 1982, 294b-c.

<sup>32</sup> Erityisesti toisen maailmansodan jälkeen (!) Schmitt alkaa haikailla ei niinkään viisaiden kuninkaiden vaan uusien *sankareiden* perään. Hän peräänkuuluttaa uutta Herkulesta, joka loisi maan uuden *nomosin*. Ks. Schmitt, Carl: *Gespräch über den Neuen Raum*. Teoksessa *Staat, Grossraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Duncker & Humblot 1988, s. 568. Yksityisissä muistiinpanoissaan vuodelta 1949 hän kirjoittaa: ”Kun kulttuurin aika tulee, sankareiden aika päättyy, sanoo Hegel. Meille kulttuurista on tullut tylsää. Tämä rauha saa minut kärttyisäksi. Siksi me penäämme sankareita. Ja he tulevat!”. Schmitt, Carl: *Glossarium – Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*. Duncker & Humblot 1991, s. 249.

<sup>33</sup> Schmitt 1997(1922), s. 77–78.

ta, mutta se luo samalla ja *joka kerta* oikeuden itsensä luoja, suvereenin päätöksentekijän. Tästä syystä Schmittin suvereeni voidaan tulkita, ei niinkään päättävänä persoonana vaan absoluuttisen päätöksen tapahtumapaikana. Suvereeni ei ole ennalta annettu toimivaltainen instanssi, joka tulee mahdollisesti päättämään poikkeustilasta, vaan pikemminkin *kuka tahansa* joka päättää *hic et nunc* poikkeustilasta on suvereeni. Suvereenin järjestysmonopoli ei ole luonteeltaan normatiivinen vaan *eksistentiaalinen*.

Tästä näkökulmasta Schmittin desisionismi on radikaalimmin nihilististä kuin Kelsenin normativismi konsanaan. Kun Kelsen vain puhdistaa poliittisen päätöksenteon formalistisen oikeustieteensä ulkopuolelle sen empiirisestä likaisuudesta johtuen, Schmitt tekee päätöksenteosta itsestään jotakin äärimmäisen puhdasta ja formaalia – jotakin jonka *kuka tahansa* voi ottaa haltuun ja käyttää mihin tarkoituksiin hyvänsä. Toisaalta on muistettava, mitä vastaan Schmitt polemisoi. Yhtäältä hän kritisoi niitä, jotka pyrkivät pakottamaan inhimillisen elämän kaikessa monimuotoisuudessaan abstrakteihin rationalistisiin skeemoihin, jotka jo ennalta sulkevat ulos kaiken yllätyksellisuuden. Toisaalta hän kritisoi niitä, jotka taistelevat tätä rationalismia vastaan subjektiivisen kokemuksen nimissä.<sup>34</sup> Schmittin mukaan formalismia vastaan ei kuitenkaan voi oikeustieteessä taistella sisällön nimissä, sillä tiede on olemukseltaan jotakin formaalia, kun taas sisällöllinen kritiikki viittaa pikemminkin kaunokirjallisuuteen. Päätöksen käsitteen tarkoituksena onkin kulkea näiden kahden näennäisesti vastakkaisen (muoto–sisältö, objekti–subjekti, tuotanto–kulutus) mutta viimekädessä toisiaan täydentävän ääripään välissä. Se ei tarjoa oikeudelle mitään uutta sisältöä, mutta tästä huolimatta se voidaan nähdäkseni ymmärtää *mahdollisen* oikeudenmukaisuuden teoriana. Näin siitä syystä, että kiinnittäessään oikeuden päätökseen desisionismi on – ainakin mahdollisesti – sensitiivinen suhteessa konkreettisen elämän monimuotoisuudelle, minkä ennalta asetettuihin normeihin pitäytyvä normativismi ohittaa yhdentekevänä. Desisionismi toisin sanoen mahdollistaa jonkin sellaisen ”uuden ja vieraan” saapumisen,<sup>35</sup> joka Kelsenin normativismin tapaisen ”rationalististen skeemojen” valossa vaikuttaa välttämättä *ihmeeltä*, mutta jossa Schmittin mukaan on kyse vain ”todellisen elämän voimasta”.<sup>36</sup> Pelkän normin soveltamisen sijaan se mahdollistaa, kuten Platonin viisas kuningat, oikeudenmukaisuuden ilmestymisen.

<sup>34</sup> Ks. esim. Schmitt 1982(1919).

<sup>35</sup> Päätökseen sisältyvästä uudesta ja vieraasta ks. Schmitt 1997(1922), s. 77.

<sup>36</sup> Schmitt 1997(1922), s. 60.

Mikä sitten estää normivapaata päätöstä olemasta äärimmäisen epäoikeudenmukainen? Ei oikeastaan mikään. Toisaalta jo se mahdollisuus, että päätös voi olla oikeudenmukainen tai epäoikeudenmukainen, on Schmittille oikeudenmukaisempaa kuin pelkkä normien oikeudenmukaisuudesta piittaamaton mekaaninen soveltaminen. Tästä näkökulmasta Schmitt on lähellä jopa sellaisia anarkisteja ja sosialisteja kuin Mikhail Bakunin ja Georges Sorel, jotka vanhoivat elämän nimeen tiedettä ja valtiota vastaan.<sup>37</sup> Sillä vaikka massojen vallankumouksellinen voimankäyttö voi olla villiä ja barbaarista, niin kuin Sorel korosti, ei se koskaan ole järjestelmällisesti hirvittävää ja epäinhimillistä.<sup>38</sup> Inhimillisten massojen vallankumouksellisen voimankäytön sijaan Schmitt vain korostaa mieluummin inhimillisen hallitsijan voimankäyttöä. Samasta syystä hänelle jopa Don Quijoten hulluus on järkevämpää kuin ”tekniisyyden aikakauden” nihilistinen legalismi, sillä edellinen sentään kykenee näkemään eron oikean ja väärän välillä ja tekemään päätöksen sen puolesta, mikä hänestä näyttää oikealta.<sup>39</sup> Hän kykenee saavuttamaan ”poliittisen idean ytimen”, joka on ”vaativa ja tiukka moraalinen päätöksenteko”<sup>40</sup> – vaikka tässä päätöksenteossa ei itsessään olisikaan mitään erityisen moraalista sanan varsinaisessa merkityksessä.

## Kansa konstituoivana valtana

Niin kuin Kaarlo Tuori on todennut, yksi Carl Schmittin ajattelun ominaispiirteitä on sen muuttuminen, joka ei johdu niinkään hänen opportunististaan vaan pikemminkin hänen käsityksestään, jonka mukaan juridiset teoriat ja käsitteet ovat tilannesidonnaisia ja poleemisia luonteeltaan.<sup>41</sup> Kontekstin muuttuessa myös käsitteistöä on muutettava. Se on pyrittävä sovitamaan aikakauden ”käsitteellisesti työstettyyn sosiaaliseen rakenteeseen”.<sup>42</sup> Schmittille oikeusfilosofia ei ole jonkin jo olemassa olevan filosofisen jär-

<sup>37</sup> Schmittin Bakunin- ja Sorel-analyysistä ks. Schmitt, Carl: *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. Duncker & Humblot 1926(1923), s. 66–88.

<sup>38</sup> Ks. Sorel, Georges: *Reflections on Violence*. Collier Books 1950(1908).

<sup>39</sup> Schmitt 1982(1919), s. 202.

<sup>40</sup> Schmitt 1997(1922), s. 114

<sup>41</sup> Tuori 1997, s. 9. Ks. myös Schmitt, Carl: *Das Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitisierungen. Teoksessa Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien*. Duncker & Humblot 1979(1932), s. 84.

<sup>42</sup> Schmitt 1997(1922), s. 59–60.

jestelmän sanaston soveltamista oikeudellisiin kysymyksiin vaan ”konkreettisten käsitteiden kehittämistä konkreettisesta oikeudellisen ja sosiaalisen järjestyksen immanenssista käsin”.<sup>43</sup> Ja nähdäkseni nimenomaan tästä hyvin olennaisesta metodologisesta syystä Schmitt – havaitessaan demokratian aikamme ylittämättömänä horisonttina – pyrki Weimarin tasavallan aikaisessa *magnum opuksessaan* (*Verfassungslehre* 1928) löytämään kansalle (*demos/Volk*) entistä keskeisemmän paikan juridisessa teoriassaan. Poliittisessa teologiassa (1922) hän oli vielä korostanut, että kansa ei voi olla päättävä suvereeni sen organistisen luonteensa takia. *Verfassungslehressä* hän kuitenkin asettaa nimenomaan kansan suvereenin paikalle. Hän ei tosin puhu niinkään kansansuvereniteettiopista vaan soveltaa mieluummin Emmanuel Sieyèsin konstituioivan ja konstituoidun vallan käsitteitä. Rakenteellisesti kyse on kuitenkin samasta asiasta, sillä nyt kansasta tulee kaiken normittamisen tuolla puolen olevan päätöksen poliittinen subjekti, valtiosääntöä antava valta (*verfassunggebende Gewalt*).

Täsmällisesti ottaen *Verfassungslehre* on Schmittin tulkinta Weimarin tasavallan valtiosäännöstä. Kyse on kuitenkin paljon enemmästä kuin pelkästään valtiosäännön tulkinnasta, sillä samalla Schmitt muotoilee kokonaisen valtio-opin. Silti hänen lähtökohtanaan on kysymys valtiosäännön (*Verfassung*) olemuksesta. Heti aluksi on olennaista huomata, että Schmitt erottaa positiivisen valtiosäännön kirjoitetuista valtiosääntölaeista samalla tavoin kuin hän erottaa päätöksen normista. Hänen mukaansa jälkimmäiset ovat voimassa vasta positiivisen valtiosäännön perustalla ja edellyttävät valtiosääntöä. Positiivinen valtiosääntö on vuorostaan aina päätös, ”josta poliittinen ykseys päätää”.<sup>44</sup> Demokratioissa tuo päätöksentekijä on kansa, monarkioissa monarkki. Esimerkiksi Weimarin valtiosääntö ei Schmittin mukaan perustu suinkaan mihinkään valtiosääntölakien 181 artiklasta vaan Saksan kansan poliittiseen olemassaoloon. Se on Saksan kansan eksistentiaalinen kokonaispäättös (*Totalentscheidung*), joka perustaa ”poliittisen ja valtio-oikeudellisen ykseyden erityisten valtiosääntölakien kaikkien systemaattisten ristiriitaisuuksien, hajanaisuuksien ja epäselvyyksien tuolla puolen”.<sup>45</sup>

<sup>43</sup> Schmitt, Carl: *Die Lage der europäischen Rechtswissenschaft* (1943/1944). Teoksessa *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus der Jahren 1924–1954. Materialien zu einer Verfassungslehre*. Duncker & Humblot 1958, s. 427.

<sup>44</sup> Schmitt 1993(1928), s. 21.

<sup>45</sup> Schmitt 1993(1928), s. 10.

Valtiosäännöstä päättäminen riippuu vuorostaan Saksan kansan *tahdos-ta* ja *Verfassungslehrenissä* nimenomaan tahdosta tulee kaiken pitämisen alkuperässä oleva ”olemisen ulottuvuudella varustettu mahti”, jonka voima ja auktoriteetti lepää sen eksistentiaalisessa läsnäolossa.<sup>46</sup> Tällaisena aina läsnä olevana mahtina se voidaan kyllä yrittää kirjata valtiosääntölakeihin mutta niitä ei koskaan pidä sekoittaa kansaan eikä sen konkreettiseen tah-toon, johon verrattuna ne ovat väistämättä vain intellektuaalisia abstraktioita. Kansa – aivan kuten poikkeustilasta päättävä suvereeni aikaisemmin – on ja pysyy kaiken normittamisen tuolla puolen. Kansa ”edeltää valtiosääntöä ja on sen yläpuolella”.<sup>47</sup> Kansa on valtiosäännön konkreettinen mutta valtiosääntölakeihin nähden transsendentti alkuperä, valtiosääntöä luova valta.

Ajatus kansasta demokraattista valtiosääntöä luovana tai antavana valtana – valtiollisen elämän anarkistisena *arkhena* – ei ole uusi vaan juontuu Ranskan vallankumouksen teoreetikon Emmanuel Sieyèsin tekemästä erosta konstituioivan vallan (*pouvoir constituant*) ja konstituoidun vallan (*pouvoir constitué*) välillä. Sieyèsin mukaan konstituioiva valta on valtaa, joka ei perustu valtiosääntöön, mutta jota valtiosääntö tästä huolimatta edellyttää. Tämän vallan Sieyès osoittaa kansalle ja tarkemmin sanoen kansakunnalle (*nation*), jonka tahto on ”kaiken laillisuuden alkuperä”.<sup>48</sup> Se, että Schmitt on pikemminkin konservatiivi kuin vallankumouksellinen ei estä häntä omaksumasta Sieyèsin ajatusta, sillä Schmittin konservatiivisuus on aina-kin plebisitäärisessä mielessä demokraattista ja vallankumouksellista. (Tässä suhteessa hän eroaa monista muista aikansa oikeisto-konservatiivisista de-mokratiaa halveksivista ajatteliijoista.) Kansa merkitsee vallankumouksen aina läsnä olevaa reaalista mahdollisuutta.<sup>49</sup>

<sup>46</sup> Schmitt 1993(1928), s. 9.

<sup>47</sup> Schmitt 1993(1928), s. 238.

<sup>48</sup> Sieyès, Emmanuel: *Qu'est-ce que le tiers-état*. Flammarion 1988(1789), s. 130.

<sup>49</sup> Kyse on aina läsnä olevasta mahdista sikäli kuin kansan konstituoiavaa valtaa ei voi ”siirtää, luovuttaa, poistaa tai kuluttaa” – eikä siis edes edustaa. Ks. Schmitt 1993(1928), s. 91. Tässä kuten muuallakin Schmitt nojaa ennen muuta Rousseauin käsityksiin kansasta ja kansanvallasta.

## Poliittisen käsite

Jos kansa on valtiosäännön demokraattinen subjekti, on valtiosäännön luonteen ymmärtämiseksi ymmärrettävä, mitä Schmitt tarkoittaa kansalla ja eritoten kansan olemassaololla poliittisena ykseytenä (*Einheit*). Sen ymmärtäminen ei kuitenkaan ole enää yhtä yksiselitteistä kuin kansan tahdon ymmärtäminen valtiosäännön ja samalla kaiken valtiollisen elämän perustana. Sillä samalla tavoin kuin Schmitt erottaa toisistaan valtiosäännön ja valtiosääntölait, hän erottaa poliittisena yksikkönä olemassa olevan Kansan (*Volk*) ja ”tavalla tai toisella yhdessä elävien ihmisryhmien luonnollisen olemassaolon”. Vain edellinen on valtiosääntöä antava valta, sillä – Schmittin sanoin – se omaa ”korkeamman, ylevämmän ja intensiivisemmän” tavan olla olemassa kuin jälkimmäinen.<sup>50</sup> Sen olemassaolo on poliittista jälkimmäisen kansan olemassaolon ollessa luonnollista.

Jokainen kansa ei toisin sanoen välttämättä omaa poliittista olemassaoloa, mikä merkitsee, että kansan on jotenkin saavutettava tuo tila.<sup>51</sup> Sen se saavuttaa tulemalla tietoiseksi omasta poliittisesta eli ”ylevämmästä ja intensiivisemmästä” erityisluonteestaan. Jo tämä tietoisuus, joka ei koske niinkään suoraan kansan omaa identiteettiä kuin sen vihollisen tunnistamista, on merkki kansan poliittisesta ykseydestä. On totta, että Schmitt pitää poliittisen kriteerinä ystävän ja vihollisen erottamista, mutta koska ystävyys muodostuu vasta yhteisen vihollisen tunnistamisen kautta, on ystävyuden käsite pelkästään johdettu. Vasta vihollisen tai ”toisen ja oudon” tunnistaminen ja ulos sulkeminen konstituoivat kansan poliittisena ykseytenä.<sup>52</sup> Nimenomaan tämä tunnistaminen ja se, että vihollinen tunnistaa tunnistajansa viholliseksi, antaa kansalle poliittisen identiteetin (”tunnistamisen tunnistamisessa on [vihollisen/poliittisen] käsitteen suuruus”<sup>53</sup>). Se nostaa luonnollisen ihmisryhmän ”ylevämpään ja intensiivisempään” olemassaoloon, poliittisen ykseyden muotoon.

<sup>50</sup> Schmitt 1993(1928), s. 210.

<sup>51</sup> Schmittille tuon tilan saavuttaminen on välttämätöntä, sikäli kuin hänen mukaansa ne kansat, joille ei ole voimaa tai tahtoa olla olemassa poliittisena ykseytenä, on tuomittu katoamaan. Schmitt 1979(1932), s. 54.

<sup>52</sup> Toisesta ja oudosta ks. Schmitt 1979(1932), s. 27. Ks. myös Schmitt, Carl: *Ex Captivitate Salus*. Greven Verlag 1950, s. 89–90. Poliittisen käsitteen olennaisuutta suhteessa kansan konstituoitumiseen poliittisen ykseytenä on korostanut muun muassa Böckenförde, Ernst-Wolfgang: *Der Begriff des Politischen als Schlüssel zum staatsrechtlichen Werk Carl Schmitts*. Teoksessa Quaritsch, Helmut (toim.): *Complexio Oppositorum*. Duncker & Humblot 1986, s. 283–300.

<sup>53</sup> Schmitt 1950, s. 89.

Etukäteen ei kuitenkaan voida tietää, kuka vihollinen on. Hänet tunnistetaan vasta tunnistamisen hetkellä. Tästä syystä vihollinen voi periaatteessa olla kuka tahansa ja kansa voi näin ollen muotoutua poliittisena ykseytenä periaatteessa keistä tahansa luonnollisista ihmisistä. Tämän takia Schmittin valtioteoriaa ei voidakaan Habermasin tavoin pitää yksioikoisena nationalismin teoriana.<sup>54</sup> Toisaalta ”kuka tahansa” – ei periaatteessa vaan konkreettisenä – on hahmo, josta ei nähdäkseni voi tulla schmittiläistä vihollista, sillä häntä ei voi tunnistaa eikä näin ollen sulkea uloskaan. Itse asiassa kansan poliittisen ykseyden todellisia vihollisia eivät olekaan viholliset ystävä–vihollinen-jaottelussa, sillä jälkimmäiset ovat tuon ykseyden välttämätön mahdollisuusehto ja näin ollen sen eräänlaisia ”ystäviä”. Schmittiläisen kansan poliittisen ykseyden *todellisia* vihollisia ovat sen sijaan ne ”tavalla tai toisella yhdessä elävät luonnolliset ihmistyhvät”, joilla ei ole tahtoa erottaa ystävää vihollisesta eikä näin ollen hankkia omaa poliittista olemassaoloa. Nämä ”keistä tahansa” koostuvat identifioimattomat ihmisryhmät eivät koskaan ole schmittiläisittäin ymmärrettyä poliittista olemassaoloa konstituivia vihollisia. Sen sijaan he ovat itse *poliittisen* vihollisia ja tämän takia schmittiläisen valtion ja ylipäätään valtiollisuuden itsensä vihollisista kuitenkin kaikkein vaarallisimpia – vaikka Schmitt ei tätä vaarallisuutta aina välttämättä myönnäkään, sikäli kuin hänelle kansa, jolla ei ole voimaa muodostua poliittisena ykseytenä, väistämättä katoaa.<sup>55</sup>

## Valtio

Vaikka Schmitt erottaakin poliittisen käsitteen valtiosta, on valtio hänen tarkastelunsa keskiössä koko 1920-luvun. Hän itse ei kuitenkaan nähnyt tälle ensisijaisuudelle muuta syytä kuin sen, että 1500-luvulla syntyneellä valtiolla oli yhä vielä poliittisen monopoli hallussaan. Sillä ja yksinomaan sillä on oikeus päättää vihollisesta ja näin ollen uhrata henkiä *protego ergo*

<sup>54</sup> Habermasin puhtaasti etnonationalistisesta Schmitt-tulkinnasta ks. Habermas, Jüregen: *Die Einbeziehung des anderen*. Suhrkamp 1996.

<sup>55</sup> Schmitt kuitenkin myöntää, että tällaisia poliittisen vihollisia on olemassa, mutta lähinnä vain yksityishenkilöinä. Heihin hän lukee muun muassa pasifistin ja anarkistin, mutta samalla hän korostaa, että tuhotakseen poliittisen heidän on ryhdyttävä äärimmäisen julmaan viimeiseen taisteluun, joka lopettaa kaikki taistelut: ”Pasifisti ei retoriikallaan kykene poistamaan sotaa.” Schmitt 1979(1932), s. 37.

*obligo* -periaatteen mukaan,<sup>56</sup> mistä syystä se helposti ylittää kaikki muut yhdistykset ja yhteisöt. Schmittin suhde valtioon oli kuitenkin ambivalentti. Yhtäältä hän ei lakannut ylistämästä juridisesti rationalisoitua ja suvereenia valtiota, sikäli kuin se oli kyennyt lopettamaan eurooppalaisen sisällissodan ja asettamaan julkisen järjestyksen, turvallisuuden ja rauhan. Se kykeni esiintymään neutraalina suhteessa tunnustuksellisiin osapuoliin, mikä teki siitä *imperium rationiksen* (Hobbes) ja objektiivisen järjen valtakunnan (Hegel). Samalla tämä neutraalius ja suvereenius mahdollisti eurooppalaisen kansainvälisen järjestyksen (*jus publicum Europeum*), jonka myötä keskiaikaisista tuhoamissodista siirryttiin rajoitettuun sodankäyntiin, ”soetaan muodossa”. Toisaalta tämä neutraalius ja rationaalisuus oli Schmittin mukaan ensimmäinen askel kohti yleistä teknologisoitumista. Moderni eurooppalainen valtio ei ole vain sisällissodan ratkaiseva suvereeni instanssi vaan yhtälailla ensimmäinen moderni kone, joka on samalla kaikkien tulevaisuuden koneiden edellytys: *machina machinarum*.<sup>57</sup> Schmittin mukaan valtio toisin sanoen loi jo ilmaantuessaan oman tuhoutumisensa siemenen.

Tuon tuhoutumisen historian Schmitt näkee kulkevan 1700-luvun suvereeniin persoonaan kulminoituvan hallitsijavaltion (*Regierungsstaat*) ja 1800-luvun norminmukaisuutta korostavan lakiasäättävän valtion (*Gesetzgebungstaat*) kautta kohti 1900-luvun totaalista hallintovaltiota (*Verwaltungsstaat*).<sup>58</sup> Siinä sekä suvereeni persoona että normi sysätään syrjään, sillä se pyrkii hallitsemaan pelkästään teknisiin ja taloudellisiin motiiveihin perustuvien toimenpiteiden avulla. Se korvaa lailliset normit teknisesti tehokkaammilla asetuksilla, määräyksillä, kiertokirjeillä ja direktiiveillä.<sup>59</sup> Se ei enää aseta mitään periaatteita (representaatio) vaan pyrkii ratkaisemaan ongelmat välittömästi asioiden itsensä tasolla. Hallintovaltiossa ”asiat hallitsevat itse itseään”, niin Schmitt Friedrich Engelsiä parodioiden asian ilmaisee.

Jos hallintovaltio on Schmittille toimenpidevaltio, on totaalinen valtio vuorostaan se, jonka puitteissa ei ole mitään, mikä ei jollain tavoin olisi mahdollisesti suhteessa valtioon. Totaalisessa valtiossa ei ole yhtään aluet-

<sup>56</sup> Schmittille *protego ergo obligo* – suojelun ja tottelemisen ”ikuinen yhteys” – on valtio-opin *cogito ergo sum*. Ks. Schmitt, Carl: *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes*. Klett-Cotta 1995(1938), s. 69; Schmitt 1979(1932), s. 53.

<sup>57</sup> Schmitt 1995(1938), s. 53, 63.

<sup>58</sup> Valtion historiasta Schmittillä ks. Schmitt 1958(1932), s. 263–274.

<sup>59</sup> Ks. esim. Schmitt 1958(1943/44), s. 407.

ta, ”jota valtion pitäisi pitää ehdottoman neutraalina, väliin tulemattomuuden merkityksessä”.<sup>60</sup> Schmittin mukaan tätä nykyistä valtion totaalisuuden alkuperää on etsittävä länsimaiden demokratisoituskehityksestä, jonka myötä hallitsijoista ja hallituista tulee yhä selkeämmin identtisiä keskenään. Se, että Schmitt pitää tätä erottamattomuuden periaatetta demokration olennaisimpana periaatteena, johtuu hänen Pufendorfilta ja Rousseaulta omaksumastaan demokratiakäsityksestä.<sup>61</sup> Demokraattinen hallitsevien ja hallittujen identtisyys johtaa vuorostaan valtion ja yhteiskunnan sekoittumiseen, mitä Schmitt pitää totaalisen valtion tunnusmerkkinä. Hän kuitenkin erottaa kaksi tapaa totalisoida valtio.

Yhtäältä valtio voi samastua yhteiskunnan kanssa valtion heikkouden takia, joka ilmenee siinä, että se pyrkii vastaamaan kaikkiin yhteiskuntaelämän – eritoten taloudellisiin – vaatimuksiin ja joutuu näin pakosti tunkeutumaan inhimillisen olemassaolon kaikille alueille.<sup>62</sup> Tällaisen heikon totaalisen valtion tai liberaalin kvantitatiivisen hallintovaltion ohella on Schmittin mukaan olemassa kuitenkin toisenlainen totaalinen valtio, jota hän kutsuu kvalitatiiviseksi totaaliseksi valtioksi. Tämä valtio on totaalin voimansa kautta.<sup>63</sup> Se ei pyri vastaamaan yhteiskuntaelämän jokaiseen vaatimukseen, mikä Schmittin mukaan johtaa lopulta valtion auktoriteetin luhistumiseen, vaan kohooa yhteiskunnan yläpuolelle ottaen haltuunsa jälleen poliittisen monopolin. Yhtäältä tämä mahdollistaa ystävän erottamisen vihollisesta, toisaalta poliittisen erottamisen epäpoliittisesta. Tällainen epäpoliittisointi ei kuitenkaan merkitse valtion heikkoutta, sillä Schmittin mukaan ainoastaan vahva valtio voi vetäytyä ei-valtiollisista asioista. Nyky-

<sup>60</sup> Schmitt 1979(1932), s. 79. Ks. myös Ojakangas 1999.

<sup>61</sup> Demokratiassa suvereeni samastuu alamaiseen ja ainoastaan siinä määrin kuin niiden välillä on, kuten Rousseau vaati, ”identtinen korrelaatio” voidaan puhua todellisesta demokratiasta. Samaa todistaa Pufendorf, jonka mukaan demokratiassa ne, jotka käskivät ja ne, jotka tottelevat ovat identtisiä Rousseau, Jean-Jacques: *Yhteiskuntasopimuksesta*. Karisto 1988, III kirja, XIII luku, s. 149. Käännöstä muutettu. Pufendorf, Samuel: *Le Droit de la nature et des Gens*. E & J.R. Hourneisen 1732, VII kirja, VI luku, § 8.

<sup>62</sup> Schmitt piti 1930-luvun alun Saksan valtiota tällaisena heikkona totaalisena valtiona: ”Nykyinen Saksan valtio on totaalisen sen heikkouden ja vastustuskyvyn puutteen takia, kyvyttömyydestä vastustaa puolueiden ja organisaatioiden intressien hyökkäyksiä.” Schmitt, Carl: *Weiterentwicklung des totalen Staats in Deutschland* (1933). Teoksessa *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954. Materialien zu einer Verfassungslehre*. Duncker & Humblot 1958, s. 362. Totaalisesta valtiosta ks. myös Schmitt, Carl: *Die Wendung zum totalen Staat* (1931). Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Dunker & Humblot 1988(1940).

<sup>63</sup> Schmitt 1958(1933), s. 361.

oloissa – Schmitt kirjoittaa vuonna 1933 – epäpolitisoinninen on erityisen intensiivisellä tavalla poliittinen teko. Jos kvantitatiivinen totaalinen valtio ei erota mitään aluetta, joka on vapaa valtion väliintulosta, johtuu tämä pelkästään siitä, että se ei kykene ”erottelemaan mitään”.<sup>64</sup> Kun erottelukyky on poliittinen kyky *par excellence*, on kvantitatiivinen totaalinen valtio kaikesta totaalisuudestaan huolimatta näin ollen epäautenttinen ja kvalitatiivinen totaalinen valtio autenttinen totaalinen valtio.

Schmittin mukaan fasistinen Italia on ainakin eräissä suhteissa kvalitatiivinen totaalinen valtio. Se, että totaalinen valtio nousee hallittujen ja hallitsijoiden identiteetin pohjalta, ei Schmittin mukaan ole millään tavalla ristiriidassa tämän kanssa. Schmittille se, että fasismi luopuu vaaleista ja halveksii kaikkea *elezionismoa*, ei ole antidemokraattista vaan antiliberaalia. Itse asiassa Schmitt pitää fasismia tietyssä mielessä jopa demokraattisempana kuin vallitsevaa liberaalia käytäntöä, joka poistaa ykseytenä ymmärretyn kansan julkisen (*Öffentlichkeit*) alueelta – tehden siitä korkeintaan kulttuurisesti kiinnostuneen yleisön (*Publicum*) – ja redusoi poliittisen tahdonmuodostuksen yksityishenkilöiden salaisesti antamien äänten yhteenlaskuksi ja näin ”kontrolloimattoman massan pyrintöjen ja kaunahengen teoksi”.<sup>65</sup> Todellinen demokratia ei Schmittin mukaan perustu salaisesti annettujen äänten laskemiseen vaan suostumusta tai hylkäämistä osoittavaan yhteishuutoon (*Akklamation*),<sup>66</sup> jonka modernin muodon hän löytää ennen muuta yleisestä mielipiteestä.<sup>67</sup> Näin hän päätyy olettamukseen, että diktatoriset ja caesaristiset keinot eivät välttämättä ole antidemokraattisia, sillä näiden avulla voidaan saada aikaan kansan *acclamatio* ja ne voivat olla ”demokraattisen substanssin ja voiman suora ilmaus”.<sup>68</sup> Ne ovat ainoastaan antiliberaaleja.

<sup>64</sup> Schmitt 1958(1933), s. 361.

<sup>65</sup> Schmitt, Carl: *Wesen und Werden des faschistischen Staates* (1929). Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles. 1923–1939*. Duncker & Humblot 1985(1940), s. 111. Schmitt kyllä myöntää, että yleinen äänioikeus kuuluu demokratiaan, mutta hän ei pidä sitä demokraattisen tasa-arvon sisältönä vaan ennalta oletetun tasa-arvon seurauksena. Ks. Schmitt 1993(1928), s. 227.

<sup>66</sup> ”Kansan tahdon suoran ilmenemisen luonnollinen muoto on yhteen kokoontuneen väkijoukon hyväksyntää tai hylkäämistä osoittava huuto.” Schmitt 1993(1928), s. 83–84.

<sup>67</sup> Ks. Schmitt 1993(1928), s. 246.

<sup>68</sup> Schmitt 1926(1923), s. 23.

## Representaatio muodon periaatteena

Nähdäkseni fasistinen Italia ei kuitenkaan ole Schmittin mieleen siitä syystä, että se liberaalia porvarillista demokratiaa paremmin kykeni toteuttamaan demokraattisen identiteettiperiaatteen vaan poliittisen ykseyden toisen mahdollisuusehdon eli *representaation* takia.<sup>69</sup> Schmittin mukaan jokainen poliittinen ykseys edellyttää nimittäin ”esille asettamisena” (*Darstellung*) ymmärretyn representaation: ”Ei ole valtiota ilman representaatiota.”<sup>70</sup> Mistä syystä porvarillinen liberaali demokratia ja tarkemmin ottaen sen representatiivisin instituutio, parlamentti, ei Schmittin mukaan sitten kykene representaatioon? Siksi, että hänen mukaansa todellinen representatiivisuus kuuluu ensisijassa *julkisuuden* alueelle eikä sillä ole mitään tekemistä salaisesti annettujen äänten tai sijaisuuden, valtuutuksen, mandaatin tai muiden vastaavien alunperin yksityisoikeudellisten käsitteiden kanssa. Sitä paitsi kaikki se, mitä nykyaikainen kansanedustaja – toisin kuin vielä 1800-luvulla – Schmittin mukaan edustaa, liittyy usein yksinomaan puolueohjel-

<sup>69</sup> Schmitt korostaa nimenomaan fasistisen valtion näkyvyytenä ymmärrettyä representatiivisuutta: ”Fasistinen valtio on jälleen perinteinen nuhteeton valtio näkyvine johtajineen ja edustajineen eikä näkymättömien ja vastuuttomien vallanpitäjien ja pankkiirin fasadi ja *antechambre*.” Schmitt 1985(1929), s. 114.

<sup>70</sup> Schmitt 1993(1928), s. 206–207, 214. Schmittin mukaan jokainen poliittinen ykseys voidaan itse asiassa määritellä sen mukaan, missä määrin sitä hallitsee identtisyyden ja missä määrin sille vastakkainen representaation idea. Äärimmäiselle identtisyydelle perustuva poliittinen ykseys on suora tai välitön (*unmittelbar*) demokratia, äärimmäiselle representaatiolle perustuva poliittinen ykseys taas absoluuttinen monarkia. Identiteetin demokraattinen periaate merkitsee substantiaalisesti homogeenisen kansan välitöntä läsnäoloa itsensä kanssa. Representaation monarkkinen periaate merkitsee vuorostaan poliittisen ykseyden tekemistä näkyväksi ja ajateltavissa olevaksi julkisesti läsnä olevan *välityksellä*. Schmittin mukaan kyse on kuitenkin vain ideaalisista tyypeistä sikäli kuin jokainen valtiomuoto edellyttää sekä identiteetin että representaation. (Tästä syystä jokainen valtiomuoto on *status mixtus*, sekoitettu.) Voidaan kyllä kuvitella maksimaalinen identiteetti, mikä tekee representaatiosta turhan sikäli kuin hallitsijat ja hallitut ovat välittömästi yksi ja sama asia, niin kuin demokratian klassinen doktriini Pufendorffista Rousseauhun ehdottaa. Samalla tavoin voidaan kuvitella maksimaalinen representaatio, mikä tekee kansasta turhan sikäli kuin kansalla ja sen representaatiolle ei ole mitään tekemistä keskenään kuninkaan hallitessa ketä tahansa. Nämä voidaan kuitenkin vain kuvitella, sillä yksikään todellinen valtio ei Schmittin mukaan tule toimeen ilman, että nämä molemmat periaatteet jollakin tavoin toteutuisivat. Schmitt 1993(1928), s. 205. Schmitt tavallaan toistaa Platonin *Laeissaan* tunnetuksi tekemää väitettä, jonka mukaan valtiojärjestyksissä on kaksi kantamuotoa, kuningasvalta ja kansanvalta, joista kaikki muut juontuu. Platonin mukaan jokaisessa hyvin hallitussa valtiossa, jossa vallitsee ”vapaus, sopu ja järkevyy”, on välttämättä aineksia molemmista. Platon, *Lait*. Teoksessa Platon teokset 6. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila ja työryhmä. Otava 1986, 693d-e.

miin, aineellisiin intresseihin ja laskennalliseen äänestäjäkuntaan. Todellisen representatiivisuus edellyttää puolueellisen, materiaalisen ja laskennallisen sijaan jotakin kokonaisuuteen eli kansaan ja kansakuntaan liittyvää, henkistä ja laadullista – yksityisen sijaan jotakin julkista.<sup>71</sup> Itse asiassa Schmitt ei kutsu etujen ajamista tai edustamista representaatioksi – *Repräsentation* – lainkaan vaan käyttää siitä käsitettä *Vertretung*.

Schmitt ei kuitenkaan sano, että tällainen turmeltunut edustuksellisuus tuhoaa demokratian. Hän päinvastoin lakkaamatta korostaa, että aineellisia intressejä edustavat ja kansan asiamiehinä ymmärretyt puolueet tai ammattiyhdistykset ilmaisevat jopa paremmin demokraattisen identiteettiperiaatteen kuin parlamentti, joka representatiivisine ideaaleineen kohoaa väistämättä kansan yläpuolelle: ”Ei ole demokratiaa ilman puolueita.”<sup>72</sup> Se, mitä turmeltunut edustuksellisuus turmelee, on nimenomaan representatiivisuus itse. Parlamentti, joka pyrkii vain äänestäjäkunnan materiaalisten intressien edustamiseen, ei kykene representaatioon, joka merkitsee aina jonkin henkisen, jonkin *idean* representaatiota.<sup>73</sup> Schmitt kyllä myöntää, että parlamentarismiinkin kuuluu idea, mutta nykykäytäntö osoittaa, että tuo idea on kriisissä. Sillä parlamentarismien idea, sen henkinen periaate tai ”vakaumuksen eetos”, on avoimuudessa ja keskustelussa. Avoin keskustelu ei tarkoita vain neuvotteluita, sillä jopa tyrannit neuvottelevat. Avoin keskustelu merkitsee mielipiteiden vaihtoa, jonka tarkoituksena on argumentaation avulla suostutella vastapuolta omaksumaan oikea käsitys totuudesta ja oikeudenmukaisuudesta tai sallia se, että vastapuoli suostuttelee häntä. Parlamentarismissa lakien oletetaan syntyvän, kuten Edmund Burke klassisesti ehdottaa, mielipiteiden konfliktin seurauksena eikä etujen taistelussa. Tämän konfliktin – argumenttien vastakkainasettelun – premissinä ovat halukkuus tulla suostutelluksi, itsenäisyys suhteessa puolueisiin sekä vapaus itsekkäiden intressien kahleista.<sup>74</sup>

<sup>71</sup> Schmitt 1993(1928), s. 208–216. Tässä mielessä todellinen representoiva instanssi on Schmittin mukaan vain Rooman kirkko, tämä ainoa todellinen *complexio oppositorum*, sillä roomalaiskatolisuus perustuu representaatioperiaatteen tiukkaan toteuttamiseen. Se, mitä katolinen kirkko representoi, on tietenkin Jeesus Kristus, jonka idealle se antaa näkyvän muodon ja instituution. Ks. Schmitt 1984(1923), s. 14–21.

<sup>72</sup> Schmitt 1993(1928), s. 247.

<sup>73</sup> Ks. esim. Schmitt 1993(1928), s. 209. ”Poliittiseen kuuluu idea, sillä ilman auktoriteettia ei ole politiikkaa ja ilman vakaumuksen henkeä [*Ethos der Überzeugung*] ei ole auktoriteettia.” Schmitt 1984(1923), s. 28

<sup>74</sup> Schmitt 1926(1923), s. 11.

Schmittin mukaan modernin massademokratian myötä näistä parlamentarismin perusteista ja samalla koko argumentatiivisen julkisen keskustelun ajatuksesta on tullut vain tyhjää formalismia.<sup>75</sup> Puolueet, jotka tosiasiassa hallitsevat, eivät kohtaa toisiaan mielipiteiden vaihdon avoimella näyttämöllä vaan sosiaalisina tai taloudellisina valtaryhmittyminä, jotka tekevät laskelmia ja kompromisseja yksistään tältä pohjalta. Massat ne vuorostaan voittavat puolelleen modernin propagandakoneiston avulla, jonka tehokkuus perustuu sen kykyyn vedota välittömiin intresseihin ja intohimoihin. Todelliselle keskustelulle ominainen argumentaatio katoaa ja sen paikalle ilmaantuu puolueuuevotteluiden tietoinen etujen sovittelu ja vallan keskinäinen jakaminen. Toisaalta ilmaantuu massoille suunnattu argumentaation iskulause tai symboli.<sup>76</sup>

Tästä syystä representatiivisuutta on modernin massademokratian aikakaudella etsittävä muualta kuin parlamentista. Toisinaan Schmitt löytää sen katolisesta kirkosta, toisinaan valtakunnan presidentistä, mutta yhtä kaikki, hänen mukaansa representaatio – henkisen idean tai ”vakaumuksen eetoksen” esille asettaminen – ei kuitenkaan ole koskaan konkreettisen kansan tehtävä, ei demokratiassa eikä missään muussakaan valtiomuodossa. Se kuuluu aina poliittiselle auktoriteetille, *hallitsijalle*: ”Jokaisessa valtiossa on oltava ihmisiä, jotka voivat sanoa: *L'Etat c'est nous*.”<sup>77</sup> Vain ne, jotka hallitsevat, ottavat osaa idean esille asettamiseen eli representaatioon.<sup>78</sup> Eikä liene parempaa tapaa lopettaa Schmittin valtio-opin tarkastelu. Sillä vaikka hän kuinka tekee kansasta valtiollisen elämän anarkistisen *arkhen* ja valankumouksellisen alkuperän, ei yksittäisellä kansalaisella ole normaalioloissa osaa eikä arpa varsinaisen päätöksenteon suhteen. Hänen tehtävänä on vain totella, silloin kun transsendentin kansan poliittisen ykseyden eetosta representoiva hallitus panee toimeen kansan aina jo valtuuttamia

<sup>75</sup> ”Eduskuntalain monet nykyiset normit, ennen kaikkea määräykset, jotka koskevat edustajien riippumattomuutta ja istuntojen avoimuutta, ovat seurauksiltaan kuten ylimääräinen koristelu, hyödyttömiä ja jopa hämmäntäviä, ikään kuin joku olisi maalannut punaisia liekkejä uudenaikaiseen keskuslämmitysjärjestelmän patteriin antaakseen kuvan leimuavasta tulesta.” Schmitt 1926(1923), s. 10.

<sup>76</sup> Schmitt 1926(1923), s. 11.

<sup>77</sup> Schmitt 1993(1928), s. 207. Edes kaikki *agoralle* kerääntyneet kansalaiset eivät ole koko kansa vaan itse asiassa vain representoivat poliittisena yksikkönä ymmärrettyä kansaa, joka sekä laajuudeltaan että kestoltaan on enemmän kuin tämä yhteen kerääntynyt joukko.

<sup>78</sup> Schmitt 1993(1928), s. 212.

päätöksiä. Kansallissosialistien valtaannousun jälkeen hän pyrkikin palauttamaan kansalle sen alkuperäisen epäpoliittisen aseman<sup>79</sup> ymmärtämättä, että natsseille itselleen kansa oli kaikkea muuta kuin epäpoliittinen.

## Nomosin *filosofia*

Yleensä Schmittin ajattelu jaetaan desisionistiseen ja suunnilleen vuonna 1934 alkavaan konkreettista järjestystä tarkastelemaan vaiheeseen. Toisaalta tulee muistaa, että Schmitt on alusta lähtien ja lakkaamatta tarkastellut konkreettista järjestystä ja tarkemmin sanoen järjestyksen konkreettisia mahdollisuusehtoja. Se, että hän *Poliittisessa teologiassa* puhuu konkreettisen elämän filosofiasta, ei viittaa mihinkään muuhun. Schmittille desisionismi oli 1920-luvulla nimenomaan konkreettisen järjestyksen ajattelua. Se, että hän myöhemmin tuomitsee desisionismin positivismina, on vain osoitus siitä, että päätöksentekoa korostava ajattelu ei hänen mukaansa täytä konkreettisen elämän filosofian konkreettisuuden ehtoja vaan normativismin tavoin päättyy ”leijumaan vapaasti ilmassa”.<sup>80</sup> Niinpä persoona saa Schmittin myöhäisfilosofiassa liittyä persoonattoman seuraan ja tilalle astuu *ylipersonallinen* tarkastelukulma.<sup>81</sup> Sen lähtökohtana ei ole persoonallinen päätös eikä itseensä sulkeutuva normi, ei desisionistinen formalismi eikä normativistinen formalismi, vaan konkreettinen *instituutio* ja sen historiallinen kehkeytyminen. Tästä institutionalismista tulee Schmittille juridisen ajattelun kolmas tyyppi ja ranskalaisesta Maurice Haurioustä Kelsenin ja Hobbesin sijaan sen tyypillisin edustaja.

Schmittin institutionalismia ei kuitenkaan tule pitää vain desisionismin ja normativismin vastakäsitteenä, sillä se viittaa yhtälailla sellaisen juridisen ja poliittisen ajattelun muotoon, jonka lähtökohtana eikä edes päätepis-

<sup>79</sup> Pyrkinessään hahmottelemaan kansallissosialistisen poliittisen kokonaisuuden filosofiaa sen immanenssista käsin Schmitt päätyi ehdottamaan sen kolminapaista järjestymistä, jossa valtio olisi staattinen poliittinen elementti, liike dynaaminen poliittinen elementti ja kansa suojeltava epäpoliittinen osa. Ks. Schmitt 1933, s. 25. Kansan depoliittisoiminen itsessään ei Schmittille ole kuitenkaan mikään epäpoliittinen ele, sillä hänen mukaansa ”poliittisen totaalisuuden” aikakaudella jokainen päätös siitä, onko jokin epäpoliittista, on aina poliittinen päätös. Ks. Schmitt 1997(1922), s. 44.

<sup>80</sup> Schmitt 1993(1934), s. 34. *Freischwebende*, sananmukaisesti ”vapaana horjuva”, viittaa tässä myös ratkaisemattomaan, ja niinpä se, mikä Schmittin mukaan oli ikuisen keskustelun ongelma – päättämättömyys – paljastuu myös desisionismin ongelmaksi. Entäpä jos ratkaisun hetkellä päätös ei tulekaan?

<sup>81</sup> Schmitt 1993(1934), s. 12.

teenä ole enää poliittisen monopolin omaava valtio. Itse asiassa jo aivan 1930-luvun alusta lähtien Schmitt näki valtiollisuuden aikakauden olevan loppuillaan. Toisaalta tuo luhistuminen kytkeytyi demokraattiseen identiteetti-periaatteeseen, joka johti yhteiskunnan ja valtion sekoittumiseen,<sup>82</sup> mutta yhtä hyvin sen siemen voitiin löytää nousevasta kansallissosialistisesta aatteesta. Italian fasismissa Schmitt oli vielä nähnyt valtion mahdollisuuden, sikäli kuin sille valtio – kvalitatiivinen totaalinen valtio – oli poliittisen perustava instanssi, mutta kansallissosialistisen liikkeen voittokulku Saksassa oli jo osoitus siitä, että valtio oli väistytävä muoto, sikäli kuin sen piti lopulta alistua liikkeen (*Bewegung*) palvelukseen.<sup>83</sup> On totta, että liberalismikin yritti alistaa valtion liike-elämän palvelukseen, mutta viimeistään kansallissosialismi oli osoitus siitä, että valtiota itsenäisenä ja erillisenä – näkyvänä ja erottavana – auktoriteettina, lopullisen arvostelman esittäjänä ja politiikan monopolin omistajaa, ei enää ollut olemassa. Päivästä, jolloin Hitleristä tuli kansleri, Schmitt kirjoitti: ”Voidaan sanoa, että tuona päivänä Hegel kuoli.”<sup>84</sup> Eikä Hitlerin kuolema merkinnyt enää valtion uudestisyntymää, sillä kuten Schmitt kirjansa *Der Begriff des Politischen* neljännen painoksen esipuheessa vuodelta 1963 painokkaasti korostaa, on valtio, tämä ”poliittisen yksikön mallikuva, tämä hämmästyttävän monopolin haltija, nimittäin poliittisen päätöksenteon monopolin, tämä eurooppalaisen muodon ja länsimaisen rationalismin mestariteos, syösty valtaistuimeltaan”.<sup>85</sup> Tämän takia oli hahmoteltava toisenlainen – radikaalisti ei-valtiollinen – tapa ajatella poliittista olemassaoloa. Eikä kyse Schmittin mukaan voinut olla vain valtion käsitteen hylkäämisestä, vaan itse asiassa *kaikkien* siihen kytkeytyvien sekularisoituneiden teologisten käsitteiden, jotka eurooppalainen intellektuaalinen työ oli julkisen ja kansainvälisen oikeuden parissa 1500-luvulta 1900-luvulle tuottanut.<sup>86</sup>

Oikeuden suhteen tämä merkitsi, että oikeuden alkuperää ei tullut etsiä

<sup>82</sup> ”Yhtäsuuruusmerkin asettamisesta valtiollisen ja poliittisen välille tulee virheellistä ja harhaanjohtavaa täsmälleen sillä hetkellä, kun valtio ja yhteiskunta tunkeutuvat toinen toisiinsa.” Schmitt 1979(1932), s. 24.

<sup>83</sup> Vuonna 1934 Schmitt kirjoittaa: ”Valtiolla erityisenä järjestyksenä poliittisen yksikön sisällä ei ole enää poliittisen monopolia. Se on vain yksi elin liikkeen [*Bewegung*] johtajan [*Führer*] palveluksessa.” Schmitt 1993(1934), s. 55.

<sup>84</sup> Schmitt 1933, s. 46.

<sup>85</sup> Teoksen *Der Begriff des Politischen* neljännen painoksen esipuhe. Duncker & Humblot 1979(1963), s. 10.

<sup>86</sup> Schmitt 1979(1963), s. 10.

persoonattomasta normista eikä edes persoonallisesta päätöksestä tämän normin perustassa vaan inhimillisten asioiden konkreettisesta järjestyksestä sellaisenaan, johon Schmitt ylipersonallisilla instituutioillaan viittaa. Jos desisionismi korosti konkreettisen *hetkellistä iskuja*, todellisen elämän (päätöksen) absoluuttista momenttia, joka antoi abstraktille, kaikesta todellisuudesta abstrahoidulle ja puhtaalle normille sen välttämättä edellyttämän materiaalisuuden, korostuu konkreettisen järjestyksen ajattelussa konkreettisen *jatkuva läsnäolo*. Enää kuolleelle tai abstraktille normille ei tarvitse antaa elämää ja konkretiaa, sillä Schmitt korvaa sen esisokraattisella *nomosin* käsitteellä, jonka hän sanoo merkitsevän ”konkreettisen järjestyksen ja yhteisön” kattavaa oikeuden totaalista käsitettä.<sup>87</sup> Tätä oikeutta ei aseteta vapaasti ilmassa leijuvilla päätöksillä tai normeilla. Itse asiassa sitä ei aseteta lainkaan vaan se kehkeytyy.<sup>88</sup> Tämä kehkeytyminen on vuorostaan tulos konkreettisen historiallisen yhteisön poliittisen ja sosiaalisen järjestyksen kehkeytymisestä ja hahmottumisesta – ”kaikki oikeus on määrätyn kansan oikeutta”<sup>89</sup> – sekä, kuten Schmitt myöhemmin teoksessaan *Der Nomos der Erde* (1950) korostaa, tämän kehkeytyvän tai hahmottuvan yhteisön tilallisen järjestyksen (*Ordnung*) ja paikkaan sijoittautumisen (*Ortung*) ykseydestä: ”*Nomos* on välitön hahmo [*die unmittelbare Gestalt*], jossa kansan poliittinen ja sosiaalinen järjestys tulee tilallisesti näkyväksi.”<sup>90</sup>

Toisaalta on huomattava, että vaikka *nomosin* filosofiaan perustuva institutionalismi ei korostakaan normijärjestelmän perustavaa ratkaisevaa tapahtumaa vaan jokaisen konkreettisen järjestyksen perustassa olevaa historiallista jatkuvuutta, ei Schmitt kuitenkaan hylkää alkuperän etsintää. Jokaisella kehkeytymisellä on alkunsa ja *nomosin* osalta tämä alku viittaa sen perustavaan *Ur-Akteen*, *maan valtaamisen (Landnahme)* alkutekoon: ”Oikeuden suuret alkuteot ovat maahan sidottuja paikkaan sijoittautumisia. Tämä on: maan valtaamisia, kaupunkien ja siirtomaiden perustamisia.”<sup>91</sup> Schmittin sanoin maan valtaaminen – tämä konkreettisena järjestyksenä ymmärretyn oikeuden uusi desisionistinen momentti – on kaiken oikeuden ontologinen

<sup>87</sup> Schmitt 1993(1934), s. 14.

<sup>88</sup> Schmitt 1958(1943/1944), s. 411.

<sup>89</sup> Schmitt 1933, s. 62. Saksan häviön jo hämmöittäessä 1943 Schmitt kuitenkin luopui tästä kansaan sidotun oikeuden ideastaan ja korosti, varsin epäkansalliseen ja epäkansallissosialistiseen tapaan, roomalaisen oikeuden merkitystä Euroopan historiassa ja sen nykyisyydessä. Ks. Schmitt 1958(1943/1944).

<sup>90</sup> Schmitt, Carl: *Der Nomos der Erde*. Duncker & Humblot 1988(1950), s. 39–40.

<sup>91</sup> Schmitt 1988(1950), s. 14.

perusta. Se on jokaisen oikeudenmukaisen mitan (*Mass*) mittaava alkumitta (*Ur-Mass*)<sup>92</sup> ja kaiken oikeuden radikaalein oikeusperuste, oikeuden alkutyyppejä (*Ur-Typus*). Se on omaisuuden ja kaiken tätä seuraavan julkisen ja yksityisen oikeuden korkein mahdollisuusehto: ”Jokainen itsessään oikeudenmukainen [*seinsgerichte*] tuomio nousee maasta.”<sup>93</sup>

Schmittin mukaan oikeuden historiallinen kohtalo kuitenkin osoittaa, että se vähä vähältä ja pelkäksi sääntöön viittaavaksi normiksi (*Gesetz*) muuttuneena on irtautunut tästä alkuperäisestä legitimoivasta elementistään ja kadottanut konkreettiseen järjestykseen viittaavan merkityksensä lisäksi inhimillisen orientaation mahdollistavan voimansa, sikäli kuin *Ortung* ei Schmittillä tarkoita vain paikkaan sijoittautumista vaan yhtälailla orientaatiota, *suuntautumista* maailmaan. Jo sofistit esittivät tulkinnan, jonka mukaan *nomos* on jotakin luonnolle ja elämälle ulkoista ja vastakkaista. Kyse ei ollut enää konkreettisesta järjestyksestä vaan ikään kuin luonnottomasta säännöstä, ei elämän tosiasiaista (*Sein*) vaan siitä, miten asioiden pitäisi olla (*Sollen*). Ja vaikka Platon ei lakannutkaan kritisoida sofisteja, myös hänelle *nomos* oli pelkkä *shedon*, sääntö tai määräys.<sup>94</sup> Aristoteleelta Schmitt sen sijaan löytää alkuperäisemmän *nomosin* määritelmän, jonka mukaan *nomos* on konkreettinen tilallinen järjestys,<sup>95</sup> joka asetetaan muun muassa äänestyspäätöstä (*psefismata*) vastaan.<sup>96</sup> Samalla kun Schmitt näin kumoaa Weimarin aikaisen Aristoteles-tulkintansa, jonka mukaan Aristoteles oli ensimmäinen oikeusvaltioajattelija, hän kumoaa aiemman käsityksensä, jonka mukaan huutoäänestys on demokraattisen valtion viimekätinen perusta.

<sup>92</sup> Schmitt 1988(1950), s. 16.

<sup>93</sup> Schmitt 1988(1950), s. 18. Eikä Schmitt väitä olevansa suinkaan ainoa, joka tukeutuu maahan tai maan valtaamiseen etsiessään oikeuden perustaa. Jopa Lockella, jota yleensä pidetään modernina rationalistina, oikeus oli vielä maahan sidottu: ”Hallinnolla on suora lainkäyttövalta vain suhteessa maahan.” Locke, John: *Tutkielma hallitusvallasta*. Suomentanut Mikko Yrjönsuuri. Gaudeamus 1995(1689), VIII, 121, s. 148. Käännöstä muutettu. Samoin Kant, jota oikeuspositivismi pitää intellektuaalisena isänään, puhuu tästä oikeuden konkreettisesta alkuperästä: ”Haltuunoton ensimmäinen kohde ei voi olla muu kuin maa” – tämä oikeuden substanssi. Kant, Immanuel: *Rechtslehre. Schriften zur Rechtsphilosophie*. Akademie-Verlag 1988, osa I, § 12, s. 71; ks. myös § 16, s. 76–77.

<sup>94</sup> Ks. Platon: *Valtiomies*. Teoksessa Platon. Teokset 5. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila. Otava 1982, 294b-c.

<sup>95</sup> Aristoteleen mukaan *nomos* on ”valtiollisen yhteisön järjestys [*taxis*]”. Aristoteles: *Politiikka*. Gaudeamus 1988, 1253a 39; ks. myös 1287a 19.

<sup>96</sup> Aristoteles 1988, 1292a36–37. Päinvastoin kuin Rousseau, jonka mukaan kansan jokainen äänestyspäätös on aina yleinen, Aristoteles korosti, että ”mikään äänestyspäätös ei voi olla yleinen”. Vain laki on yleinen, konkreettisena järjestyksenä ymmärretty *nomos*.

Aristoteles ei kuitenkaan riitä Schmittin *nomos*-tulkinnan tueksi, vaan se edellyttää omintakeisia ”juridis-poliittisia” etymologisia tutkimuksia, joiden avulla hän onnistuu yhdistämään aristoteelisen konkreettisen tilallisen järjestyksen (*taxis*) nimenomaan valtaamiseen.<sup>97</sup> Schmittin mukaan kreikan substantiivi *nomos* voidaan nimittäin johtaa verbistä *nemein*, jonka tärkein merkitys on vuorostaan ottaa tai riistää (*Nehmen*). *Nomos* on Schmittin mukaan verbin *nemein nomen actionis* siinä missä *logos* – yleensä puhe, sana tai järki – on verbin *legein* (puhua) *nomen actionis*. Ja aivan kuten on olemassa lingvistinen suhde sanojen *nemein* ja *nomos* välillä, niin on olemassa suhde saksan sanojen *Nehmen* ja *Nahme* (valtaaminen) välillä.<sup>98</sup>

*Nemein* ei kuitenkaan tarkoita Schmittille vain valtaamista, sillä sen toinen merkitys liittyy jaottelemiseen ja jakamiseen (*Teilen*). Sen konkreettinen tulos on *Ur-Teil*, alkuperäinen osa ja osuus. Kun maa on vallattu, se jaetaan – ja jos maan valtaaminen ja yleensä valtaaminen on länsimaisen oikeuden traditiossa kadonnutkin melkein unohdukseen, ei yksikään suuri lainoppinut ole Schmittin mukaan unohtanut *nomosin* toista merkitystä. Oikeus on päätös tai tuomio (*Urteil*), jossa yhteisön kukin jäsen saa osansa.<sup>99</sup> Schmittin mukaan *nemeinin* kolmas merkitys on vuorostaan laiduntaaminen, *Weiden*. Tämä on työn tuotos, joka tavallisesti syntyy niin ikään omistuspohjalta. Tässä tapauksessa *nomos* saa sisältönsä hyödykkeiden tuo-

<sup>97</sup> Tämä edellyttää jopa Hesiodosta alkuperäisempään *nomosin* käsitteeseen tukeutumista, jonka Schmitt löytää Pindaroksen Herakleen väkivaltaiseen toimintaan viittaavasta *nomos basileus* –formulasta. Ks. Schmitt 1988(1950), s. 36–48.

<sup>98</sup> Ks. Schmitt, Carl: *Nehmen/Teilen/Weiden: Ein Versuch, die Grundfragen jeder Sozial- und Wirtschaftsordnung vom Nomos her richtig zu stellen* (1953). Teoksessa *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954: Materialien zu einer Verfassungslehre*. Duncker & Humblot 1958, s. 491.

<sup>99</sup> Tai niin kuin Hobbes asian ilmaisee: ”Kun siis omistuksen synty on yhteiskunnan vaikutusta ja yhteiskunta ei voi tehdä mitään muuten kuin edustavan persoonan kautta, omistuksen synty on vain suvereenin akti, ja se tapahtuu laeilla, joita voi tehdä vain suvereenin vallan haltija. Ja tämän tiesivät muinoin ne, jotka kutsuivat nimellä *nomos* (eli *jako* [Distribution]) sitä, mitä me sanomme laiksi [Law], ja määrittelivät oikeudenmukaisuuden siksi, että jokaiselle *jaetaan omansa*.” Hobbes, Thomas: *Leviathan*. Vastapaino 1999(1651), osa II, luku XXIV, s. 218. Vaikka Schmitt ei enää tässä ”konkreettisen järjestyksen” ajattelun vaiheessa hyväksykään Hobbesin ajatusta suvereenin vallan haltijan yksioikeudesta lakeihin, Hobbesin tavoin hän korostaa, että *nomos* kytkeytyy maan valtaamisen ohella nimenomaan *omaisuuteen*, osaan tai osuuteen maasta ja sen tuotteista. Konkreettisesti puhuen *nomos* on esimerkiksi kana, jonka jokainen hyvä talonpoika hyvän kuninkaan alaisuudessa nauttii joka sunnuntai tai auto, jonka jokainen työläinen Yhdysvalloissa on pysäköinyt talonsa eteen. Schmitt 1958(1953), s. 492.

tannon ja valmistamisen tavasta.<sup>100</sup> Niinpä sosiaalisen elämän jokaisessa vaiheessa, jokaisessa taloudellisessa järjestyksessä, jokaisena oikeushistorian aikakautena tähän päivään saakka, asiat on Schmitten mukaan jotenkin vallattu, jaettu, tuotettu ja kulutettu. Tästä syystä kun halutaan tarkastella mitä tahansa oikeudellista, taloudellista tai sosiaalista järjestystä, voidaan esittää yksinkertainen mutta tuon järjestyksen luonteen kannalta olennainen kysymys: ”Missä ja miten se vallattiin? Missä ja miten se jaettiin? Missä ja miten se tuotettiin?”<sup>101</sup> Vasta kun tähän kysymykseen on vastattu, paljastuu mitä on oikeus sanan konkreettisessa mielessä, tässä ja nyt.

### *Jus publicum Europaeum*

Kuten alussa totesin, vähän sen jälkeen kun Schmitt oli 1930-luvulla siirtynyt ”konkreettisen järjestyksen” ajatteluun, hän alkoi yhä enemmän käsitellä valtiosääntöoikeuden kysymysten sijaan kansainvälistä oikeutta. Kansainvälisen oikeuden teoreetikkona Schmittiä luonnehtii vähintäänkin kaksi olennaista seikkaa. Yhtäältä kaiken universalismin ankara vastustus, toisaalta *jus publicum Europaeumia* eli eurooppalaisten valtioiden kansainvälistä järjestystä koskeva nostalgia. Schmitt oli aina valmis sanalliseen taisteluun, kun hän kuuli sanan yleinen – oli kyse sitten yleisestä oikeusteoriasta tai universaalista pätevyystä hamuavista yleiskäsitteistä. Kyse ei hänelle ollut niinkään siitä filosofisesta ongelmasta, että yleiskäsitteet eivät selitä mitään vaan kaipaavat ennemminkin itse selitystä. Kyse oli yleiskäsitteiden petollisesta luonteesta: ”Kansainvälisessä oikeudessa universaalit ja universalistiset yleiskäsitteet ovat interventionismin aseita.”<sup>102</sup> Niinpä taho, joka poliittisissa kiistoissa vetoaa esimerkiksi ihmisyyteen ja ihmisoikeuksiin, haluaa Schmitten mukaan vain petkuttaa. Tuo taho haluaa monopolisoida

<sup>100</sup> ”Laitumien etsiminen ja eläinten kesyttäminen, jota nomadit kuten Abraham ja Loot harjoittivat, Cincinnatiin puuhailemassa pellollaan, suutari Hans Sachs työskentelemässä pajassaan, Friedrich von Kruppin teollisuustuotteet hänen tehtaassaan – kaikki tämä on *nemeiniä* sanan kolmannessa merkityksessä: laiduntaa, hoitaa tilaa, käyttää, tuottaa.” Schmitt 1958(1953), s. 491.

<sup>101</sup> Schmitt 1958(1953), s. 491.

<sup>102</sup> Schmitt, Carl: *Völkerechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte* (1939). Teoksessa *Staat, Grossraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Duncker & Humblot 1995, s. 23.

ihmisyyden käsitteen riistäen sen samalla vastapuolelta. Viimekädessä tämä merkitsee vastapuolen julistamista ihmiskunnan viholliseksi. Schmittin mukaan sota tällaista vihollista vastaan on väistämättä epätavallisen intensiivinen ja epäinhimillinen, sikäli kuin vihollisesta tulee ihmiskuntaan kuulumaton hirviö, jota ei tule vain ”pakottaa palaamaan rajalleen”, kuten *jus publicum Europearum* historiallinen käytäntö edellytti, vaan joka täytyy lopullisesti tuhota.<sup>103</sup>

Schmitt kyllä myöntää universalisoitumisprosessin olemassaolon, mutta samalla hän korostaa, että niin kauan kuin on olemassa yksi poliittinen ykseys, on olemassa enemmän kuin vain yksi poliittinen ykseys. Sillä poliittinen itsessään – vihollisuuden reaalinen mahdollisuus – on jotakin, joka edellyttää moneuden. Toisin sanoen universaali-yhteiskunnan (*der Universal-Gesellschaft*) synty implikoi poliittisen häviämisen, sillä poliittinen maailma ei ole *universum* vaan *pluriversum*. Toisaalta Schmitt ei usko, että tällainen *universum* voidaan tuottaa pelkän retoriikan avulla – esimerkiksi vain julistamalla ihmisoikeuksia – vaan se edellyttää ennennäkemättömän epätavallisen julman ja epäinhimillisen, ihmiskunnan absoluuttisesti viimeisen sodan. Se edellyttää sodan, joka lopettaa sodan mahdollisuuden.<sup>104</sup> Toisinaan Schmitt puhuu tästä täydellisesti neutralisoidusta universaali-yhteiskunnasta tai ”babylonialaisesta ykseydestä” jopa Antikristuksen valtakuntana. Sillä hänelle Antikristus ei suinkaan ole se, joka saapuu pelottavana vihollisena vaan päinvastoin se, joka kaikkein parhaiten osaa imitoida Kristusta luvaten maanpäällisen turvallisuuden loputonta aikakautta. Antikristus voittaa, jos se saa ihmiset vakuuttuneiksi, että ystävän ja vihollisen välinen ero on ylitetty ja historia, jonka moottorina ystävän ja vihollisen dialektiikka toimii,<sup>105</sup> on saatettu loppuun.<sup>106</sup> Schmittin mukaan tätä ikuista rauhaa julistavaa ”laittomuuden ihmistä” vastaan asettuu kuitenkin aina *katekhon*, neutraaliin kaapuun pukeutuneen pahan voittoa pidättävä ja lykkäävä poliittinen ja moraalinen voima.<sup>107</sup> Keskiajalla tuo *katekhon* oli kirkko,

<sup>103</sup> Ks. Schmitt 1979 (1932), s. 36–37, 55.

<sup>104</sup> Schmitt 1979 (1932), s. 54.

<sup>105</sup> ”Aatamilla ja Eevalla oli kaksi poikaa, Kain ja Abel. Näin alkaa ihmiskunnan historia. Tältä näyttää kaikkien asioiden isä. Tässä on se dialektinen jännite, joka pitää maailmanhistorian liikkeessä – eikä maailmanhistoria ole vielä lopussa.” Schmitt 1950, s. 89–90.

<sup>106</sup> Ks. Schmitt, Carl: *Theodor Däublers 'Nordlicht'. Drei Studien über die Elemente, den Geist und die Aktualität des Werkes*. Duncker & Humblot 1991 (1916), s. 62.

<sup>107</sup> Katekhonista ks. *Raamattu*, 2. Tessalonkialaiskirje, 3:3–7.

uudella ajalla valtio ja valtion mennessä mailleen seuraa suurtilojen (*Grossraum*) aikakausi. Sikäli kuin tuo aikakausi on edelleen moneuden aikakausi, ei poliittista ole suljettu ulos maailmasta. Kaikesta teknisyydestä ja taloudellis-teknisestä ajattelusta huolimatta, joka ei löydä eroa edes ”silkkipuseron ja myrkkyykaasun” väliltä,<sup>108</sup> maailma ei Schmittille ole edelleenkaan yhteismitallinen eikä yhdentekevä vaan oleellisten – elämän uhraamispisteeseen saakka olennaisten – erojen mielekäs maailma.

Paitsi universalismin ankarana kriitikkona Schmittiä on pidetty myös yhtenä näkyvimmistä *jus publicum Europeaumin* puolustajana. Schmittille *jus publicum Europaum*, eurooppalaisten valtioiden kansainvälinen oikeus 1500-luvun lopulta 1900-luvun alkuun, merkitsi ennen muuta rajoitetun sodankäynnin aikakautta. Hänen mukaansa sen perustana oli 1500-luvulla ilmaantunut moderni juridisesti keskitetty ja rationalisoitu, mutta teologisesti neutraali territoriaalinen valtio, jonka luonteenpiirteisiin kuuluivat suvereenisuus ja tarkkaan määritetyt rajat. Vastaavasti kun jokaisella *jus publicumin* osapuolella oli samat oikeudet, syntyi mahdollisuus stabiilien ulkosuhteiden muodostumiseen. Näin keskiaikaisesta kansojen oikeudesta tuli valtioiden välistä oikeutta.

Schmittin mukaan tälle oikeudelle oli olennaisinta, että se asetti sodalle ja rauhalle uudet puitteet. Aiemmat oikeutetun syyn periaatteen (*justa causa*) perustuvat keskiaikaiset rajattomat tuhoamissodat korvattiin ”sodalla muodossa”, toisin sanoen rajoitetulla ja kontrolloidulla (”humanisoidulla ja rationalisoidulla”) sodankäynnillä.<sup>109</sup> Yhtäältä harmaa epämääräisyyden vyöhyke sodan ja rauhan välimaastossa suljettiin ulos ja sotatila erotettiin selkeästi rauhantilasta julkisella sodanjulistuksella ja rauhansopimuksella. Toisaalta vain julkisina persoonina ymmärrettyjen suvereenien valtioiden aseistetut sotilaat kävivät sotaa – ikään kuin kaksintaistelua – siviilien jäädessä sen ulkopuolelle. Uniformu erotti sotilaan siviilistä eikä vihollissotilasta pidetty enää pakanana, jonka tappaminen oli moraalinen velvollisuus. Diskriminoiva oikeudettoman vihollisen käsite (*hostis criminalis*) korvattiin diskriminoimattoman laillisen vihollisen käsitteellä (*justus hostis*) samalla kun keskiaikainen oikeutettu syy käydä sotaa korvattiin suvereenin valtion oikeudella käydä sotaa (*jus belli*) – sekä oikeudella olla käymättä sotaa sikäli kuin ”sota muodossa” mahdollisti kolmannen osa-

<sup>108</sup> Ks. Schmitt 1984 (1923), s. 25.

<sup>109</sup> Schmitt 1988 (1950), s. 113.

puolen neutraaliuden.<sup>110</sup>

*Jus publicumille* ominainen käsitys rajoitetusta sodasta koski kuitenkin vain maata ja maasotia. Meri, joka kyllä oli osa tätä globaalia *nomosia*, oli sen sijaan eräänlainen lainsuojattomuuden alue – ei kenenkään tila (*res nullius*) tai kaikkien tila (*res omnius*). Eurooppalaisten valtioiden kansainvälisellä oikeudella oli toisin sanoen kaksi tilan käsitettä, maahan sidottu ja merellinen tila, joilla molemmilla oli omat sääntönsä ja vihollisen käsitteensä. Ainoastaan maasota oli laillinen sota, mikä teki siitä kontrolloidun konfliktin yhtäläillä suvereenien valtioiden välillä. Merisota oli sen sijaan sota vailla sääntöjä ja se perustui ihmiskunnan vihollisen (*hostis generis humani*) käsitteeseen.<sup>111</sup>

*Jus publicumin* rappion alkuperän Schmitt löytääkin nimenomaan merien haltuunottoyrityksistä. Englantilaisille meri ei ole enää ei kenenkään tila tai kaikkien tila vaan elementti, joka voidaan ja joka tulee ottaa haltuun. Tämän haltuunoton, jonka Schmitt näkee perustuvan ennen muuta merirosvoukseen, seurauksena ei synny kuitenkaan uutta poliittista ykseyttä vaan maailmanlaajuinen kommunikaatioväylien kontrolli, joka vuorostaan mahdollistaa englantilaisen ”maasta irtautuneen” taloudellis-poliittisen imperialismiin.<sup>112</sup> Ei kuitenkaan englantilainen merirosvous eikä edes ”säännöttömän taistelijan” eli partisaanin ilmaantumisen myötä Napoleonin sotien yhteydessä<sup>113</sup> tuhoa *jus publicumia*, sillä sen todellinen romahdus koettiin Schmittin mukaan vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen Versailles’n sopimuksessa, jolla Saksasta tehtiin yksituumaan rikollisvaltio. Aiemmin tasaveroisesta vihollisvaltiosta oli tullutkin yllättäen tuomittava rikollinen (*hostis criminalis*). Eikä rikollisen kanssa voitu solmia rauhaa vaan sitä oli yksinkertaisesti rangaistava. Schmittin mukaan Saksa oli kuitenkin vain alkusoitto laajemmasta tendenssistä, jossa valtiollinen oikeus

<sup>110</sup> ”Keskiajan jälkeinen eurooppalainen kansainvälinen oikeus 1500-luvulta 1900-luvulle pyrki tukahduttamaan *justa causan*. Oikeuden määrittämisen muodollinen viitepiste kansainvälisessä oikeudessa ei ollut enää kirkon auktoriteetti vaan pikemminkin valtioiden tasaveroinen suvereenisuus. *Justa causan* sijaan valtioiden välinen kansainvälinen oikeus perustui *justus hostisin* käsitteelle. Ja jokainen sota valtioiden välillä, tasaveroisten suvereenien välillä, oli legitiimi. Tämän juridisen formalisoinnin myötä saavutettiin sodan rationalisoiminen ja humanisoiminen 200 vuodeksi.” Schmitt 1988(1950), s. 91.

<sup>111</sup> *Jus publicumista* ks. Schmitt 1988(1950), III luku.

<sup>112</sup> Ks. Schmitt, Carl: *Land und Meer. Eine Weltgeschichtliche Betrachtung*. Klett-Cotta 1993(1941).

<sup>113</sup> Ks. Schmitt, Carl: *Theorie des Partisanen zum Begriff des politischen*. Dunker & Humblot 1975(1963).

sodankäyntiin korvattiin yhä useammin ”poliisioperaatioilla” eli diskriminoivilla rankaisusodilla (*bellum punitivum*). Toisaalta vaikka rankaisusodan uudelleen ilmaantumisen ehtona oli, että valtion oikeus käydä sotaa korvattiin keskiaikaisella *justa causa bellin* käsitteellä, syyn oikeutusta ei enää puolusteltu kristillisellä teologisella totuudella eikä sitä käyty keskiaikaisin välinein – siitä huolimatta, että modernit pommikoneet tuhosivat kohteensa, ”kuten Pyhä Yrjö lohikäärmeensä”, vertikaalisesti. Tällä kertaa puhtaasti poliittiset argumentit sekoitettiin Schmittin mukaan moralististen – tai humanitaaris-ideologisten – argumenttien ja totuuksien kanssa, jonka seurauksena oli, että vihollista ei pidetty käännytettävänä pakanana vaan ali-ihmisenä, joka modernien totaalisten tuhoaseiden avulla tuli totaalisesti tuhota.<sup>114</sup>

Schmitt piti konkreettisesta järjestyksestä irtautuvien ideologisten argumenttien suurena mestarina ennen muuta V. I. Leniniä, tätä ammattivallankumouksellista, joka maan ja kansan elämänmuodon sijaan halusi sotia ideologisen totuutensa tähden kaikkialla maailmassa.<sup>115</sup> Schmittin mukaan tällainen totuuksien taistelu johtaa lopulta yleiseen disorientaatioon. Jokaisen vedotessa ehdottomaan ideologiseen totuuteensa ihmiskunta ajautuu ”kansainväliseen sisällissotaan”, jatkuvaan poikkeustilaan sodan ja rauhan erottamattomuuden vyöhykkeellä. Schmitt kuitenkin näki, että jokainen disorientaatio sisältää orientaation mahdollisuuden ja täydellisen epäjärjestyksen sijaan Schmitt uskoi uuden järjestyksen mahdollisuuteen. Kyse ei ole *jus publicumin* paluusta, mailleen menneen valtion toipumisesta, vaan maan uudesta *nomosista*: ”Vanha *nomos* epäilmättä katoaa ja sen mukana jää taakse mittojen, normien ja suhteiden koko järjestelmä. Tästä ei kuitenkaan vielä seuraa mitattomuus tai *nomos*-vihamielinen ei-mitään. Sillä vanhojen ja uusien voimien katkerasta taistelustakin syntyy oikeita mittoja ja muodostuu mielekkäitä suhteita.”<sup>116</sup> Schmittin mukaan tämän uuden mitan, maan uuden *nomosin*, perustana voi olla joko yhden suurvallan maailmanlaajuinen dominaatio tai niin sanottujen suurtilojen (*Grossraum*) moneus. Schmittille kelpasi vain viimeinen – Monroe-doktriinista mallinsa ottava – vaihtoehto. Tässä *jus publicumia* muistuttavassa järjestyksessä maailma jakautuu edelleen itsenäisiin poliittisiin yksiköihin, mutta nämä yksiköt ovat yksittäisiä valtioita suurempia kokonaisuuksia keskeisine aluei-

<sup>114</sup> Ks. Schmitt 1988(1950), s. 298–299.

<sup>115</sup> Ks. Schmitt 1975(1963), s. 52.

<sup>116</sup> Schmitt 1993(1941), s. 107.

neen ja etupiireineen.<sup>117</sup> Eikä tämä järjestys ole enää Eurooppa-keskeinen vaan aidosti maailmanlaajuinen moneus. Schmittille *katekhon* – Antikristuksen voittoa lykkäävä voima – oli vain se, joka ei aja maailman ykseyden asiaa.

## Lopuksi

Yleensä Carl Schmittiä pidetään viime vuosisadan johtavana irrationalistina valtio-oikeusteorian alueella, mutta nähdäkseni hänen irrationalisminsa – niin kuin kaikki systemaattinen irrationalismi – on suhteellista eikä johdu ainakaan Schmittin epäsystemaattisesta ajattelutavasta. Itse asiassa voidaan väittää, että Schmittin pyrkimyksessä määrättyyn oikeutta ja politiikkaa koskevaan realismiin on havaittavissa pyrkimys entistä rationaalisempaan todellisuuden käsittämiseen. Tämän käsittämisen lähtökohtana kuitenkin on, että todellisuus itse ei ole välttämättä rationaalinen vaan sisältää elementtejä, joita ihmisjärki ei vielä ole ottanut haltuun – eikä kenties tule koskaan ottamaan. Näitä elementtejä Schmitt kutsui rajatapauksiksi ja ne käsitteet, joilla hän näihin tapauksiin viittasi, olivat rajakäsitteitä tai ”äärimmäisen sfäärin” käsitteitä. Itse asiassa Schmittin kaikki olennaiset poliittiset käsitteet – poikkeustilasta päättävä suvereeni, valtiosääntöä antava kansa, sodassa kohdattava vihollinen, maan haltuunotto – ovat tällaisia rajakäsitteitä. Schmitt nimittäin uskoi, että vasta ääritilanne tai poikkeustapaus paljastaa asian ytimen: ”Se ei ainoastaan vahvista sääntöä vaan sääntö elää pelkästään poikkeuksesta.”<sup>118</sup> Tästä syystä pyrittäessä etsimään sopivaa määritelmää Schmittin oikeusfilosofialle sitä voitaisiin pelkän irrationalismin sijaan kutsua esimerkiksi ”äärimmäisen” ontologiaksi.<sup>119</sup>

---

<sup>117</sup> Suurtiloista ks. esim. Schmitt 1995 (1939).

<sup>118</sup> Schmitt 1997(1922), s. 60.

<sup>119</sup> Ks. Ojakangas, Mika: *A Philosophy of Concrete Life. Carl Schmitt and Political Thought of Late Modernity*. Tulossa.

## Kirjallisuus

- Aristoteles, *Politiikka*. Gaudeaums 1988.
- Bendersky, Joseph W.: *Carl Schmitt*. Princeton University Press 1983.
- Bodin, Jean: *Les six livres de la République*. Livre Premier. Fayard 1985 (1576).
- Böckenförde, Ernst-Wolfgang: Der Begriff des Politischen als Schlüssel zum staatsrechtlichen Werk Carl Schmitts. Teoksessa Quaritsch, Helmut (toim.): *Complexio Oppositorum*. Duncker & Humblot 1986.
- Dyzenhaus, David (toim.): *Law as Politics*. Duke University Press 1998.
- Galli, Carlo: *Genealogia della politica*. Mulino 1997.
- Habermas, Jürgen: *Die Einbeziehung des anderen*. Suhrkamp 1996.
- Hobbes, Thomas: *Leviathan*. Vastapaino 1999(1651).
- Kant, Immanuel: *Rechtslehre. Schriften zur Rechtsphilosophie*. Akademie-Verlag 1988.
- Kelsen, Hans: *Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts*. J. C. B. Mohr 1920
- Kelsen, Hans: *Puhdas oikeusoppi*. Suomentanut Olli Nikkola. WSOY 1980 (1950).
- Koivusalo, Markku ja Ojakangas, Mika: Carl Schmitt poliittisen ajattelijana. Teoksessa *Poliittinen teologia. Neljä lukua suvereenisuusopista*. Suomentanut Tapani Hietaniemi. Tutkijaliitto 1997
- Locke, John: *Tutkielma hallitusvallasta*. Suomentanut Mikko Yrjönsuuri. Gaudeamus 1995 (1689).
- McCormick, John P.: *Carl Schmitt's Critique of Liberalism*. Cambridge 1997.
- Meier, Heinrich: *Die Lehre Carl Schmitts: Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Theologie und Politischer Philosophie*. J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung 1994.
- Meuter, Günther: *Der Katechon*. Duncker & Humblot 1996.
- Minkinen, Panu: Carl Schmittin maailmanvalloitus. *Tiede & edistys* 1/1997.
- Mouffe, Chantal (toim.): *The Challenge of Carl Schmitt*. Verso 1999.
- Ojakangas, Mika: Sota poliittisen ehtona: Carl Schmittin *pluriversum*. *Kosmopolis* 3/1997.
- Ojakangas, Mika: Suvereeni ja rahvas. Carl Schmitt kohtaa Michel Foucault'n. Teoksessa Parvikko, Palonen & Eräsaari (toim.): *Politiikka pois paikoiltaan*. Valtio-opin julkaisuja 73. Jyväskylän yliopisto 1998.
- Ojakangas, Mika: Liberalismi, demokratia ja totaalinen valtio. Carl Schmitt identiteetin ja representaation välissä. *Tiede & edistys* 2/1999.
- Ojakangas, Mika: *A Philosophy of Concrete Life. Carl Schmitt and Political Thought of Late Modernity*. Tulossa.
- Platon: *Valtiomies*. Teoksessa Platon. Teokset 5. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila. Otava 1982.
- Platon: *Lair*. Teoksessa Platon teokset 6. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila ja työryhmä. Otava 1986.
- Pufendorf, Samuel: *Le Droit de la nature et des Gens*. E & J. R. Hourneisen 1793.
- Quaritsch, Helmut (toim.): *Complexio Oppositorum*. Duncker & Humblot 1986.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Yhteiskuntasopimuksesta*. Karisto 1988 (1762).
- Schmitt, Carl: *Theodor Däublers 'Nordlicht'. Drei Studien über die Elemente, den Geist und die Aktualität des Werkes*. Duncker & Humblot 1991 (1916).
- Schmitt, Carl: *Politische Romantik*. Duncker & Humblot 1982 (1919).

- Schmitt, Carl: *Poliittinen teologia. Neljä lukua suvereenisuusopista*. Suomentanut Tapani Hietaniemi. Tutkijaliitto 1997(1922).
- Schmitt, Carl: *Römischer Katholizismus und Politische Form*. Klett-Cotta 1984 (1923).
- Schmitt, Carl: *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. Duncker & Humblot 1926 (1923).
- Schmitt, Carl: *Verfassungslehre*. Duncker & Humblot 1965 (1928).
- Schmitt, Carl: Wesen und Werden des faschistischen Staates (1929). In *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar, Genf, Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot 1985 (1940).
- Schmitt, Carl: Das Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitisierungen (1929). Teoksessa *Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien*. Duncker & Humblot 1979(1932).
- Schmitt, Carl: Staatsethik und pluralistischer Staat (1930). Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot 1988 (1940).
- Schmitt, Carl: Legalität und Legitimität (1932). Teoksessa *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954. Materialien zu einer Verfassungslehre*. Duncker & Humblot 1958.
- Schmitt, Carl: Die Wendung zum totalen Staat (1931). Teoksessa *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Duncker & Humblot 1988 (1940).
- Schmitt, Carl: *Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien*. Duncker & Humblot 1979 (1932).
- Schmitt, Carl: Weiterentwicklung des totalen Staates in Deutschland (1933). Teoksessa *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954. Materialien zu einer Verfassungslehre*. Duncker & Humblot 1958.
- Schmitt, Carl: *Staat, Bewegung, Volk. Die Dreigliederung der politischen Einheit*. Hanseatische Verlagsanstalt 1933.
- Schmitt, Carl: *Über die Drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens*. Duncker & Humblot 1993 (1934).
- Schmitt, Carl: *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes*. Klett-Cotta 1995 (1938).
- Schmitt, Carl: Völkerechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte (1939). Teoksessa *Staat, Grossraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Duncker & Humblot 1995.
- Schmitt, Carl: *Land und Meer. Eine Weltgeschichtliche Betrachtung*. Klett-Cotta 1993 (1941).
- Schmitt, Carl: Die Lage der europäischen Rechtswissenschaft (1943/44). Teoksessa *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954. Materialien zu einer Verfassungslehre*. Duncker & Humblot 1958.
- Schmitt, Carl: *Ex Captivitate Salus*. Greven Verlag 1950.
- Schmitt, Carl: *Der Nomos der Erde*. Third edition. Duncker & Humblot 1988 (1950).
- Schmitt, Carl: Nehmen/Teilen/Weiden. Teoksessa *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954. Materialien zu einer Verfassungslehre*. Duncker & Humblot 1958.
- Schmitt, Carl: Raum und Rom. Zur Phonetik des Wortes Raum (1952). Teoksessa *Staat, Grossraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Duncker & Humblot 1988.
- Schmitt, Carl: Gespräch über den Neuen Raum (1954). Teoksessa *Staat, Grossraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Duncker & Humblot 1988.

- Schmitt, Carl: *Gespräch über die Macht und den Zugang zum Machthaber*. Akademie Verlag 1994 (1954).
- Schmitt, Carl: *Theorie des Partisanen zum Begriff des politischen*. Dunker & Humblot 1975 (1963)
- Schmitt, Carl: *Glossarium – Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*. Duncker & Humblot 1991.
- Sièyes, Emmanuel: *Qu'est-ce que le tiers-état*. Flammarion 1988 (1789)
- Sorel, Georges: *Reflections on Violence*. Collier Books 1950 (1908).
- Tuori, Kaarlo: Carl Schmitt ja vastavallankumouksen teoria. Teoksessa *Poliittinen teologia. Neljä lukua suvereenisuuspöytäkirjasta*. Suomentanut Tapani Hietaniemi. Tutkijaliitto 1997.